БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үдезилеттингеи

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч. МАЙ 27 ПЯТНИЦА № 123 (4607).

Өртээ 20 көп.

ҮЛЕТПҮРНҮҢ БОЛГАШ ТУДУГНУҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ!

СЭКП Төп Комитединиң июль Пленумунга бүдүрүлгечи чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг ужуражыылыңар!

СОВЕТТЕР АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Амгы үеде чер-чер Советтеринин мурнунда салдынган улуг-чаагай сорулгаларны чедиишкинниг боттандырары Советтер ажылдакчыларының билииниң болгаш ажыл-ишчи шынарының деңнелинден улуу-биле хамаржыр. Ындыгның төлөөзинде, СЭКП-ниң райкомнары болгаш райкүүскомнар Советтериниң ажылдакчы кадрларының идей-политиктиг деңнелин болгаш ажыл-ишчи мергежилин бедидер дугайында, оларны совет тургузугның теориязының болгаш практиказының билиглери-биле чепсеглээр дугайында доктаамал сагыш салыр хүлээлгелиг.

Кадрларны кижизидериниң шылгаттынган хевири болза кыска хуусаалыг семинарлар болур. Орта ажылдың практиказын теория-биле холбаштырып мөөнөөри, Советтериниң ажылынның дуржулгазын калбазбиле солчуп өөренири—кадр ажылдакчыларга улуг ажыктыг билиглерни бээр болгаш оларның практиктиг ажылынга дыка боттуг дузаны чедирер.

Бистиң областың көдээ Советтериниң даргаларының болгаш секретарьларының ындыг семинарлары бо чылдың бирги кварталында областың районнарының хөй нуруузунга эрткиллээн. Оларның кол-кол темалары болза Советтериниң организас-массалыг ажылы—ажылды планнаары, сессияларны белеткээри болгаш эртирери, доктаамал комиссияларның ажылы, депутаттар-биле ажыл, социалистиг чаршыты удуртуру, сонгукчуларның чагыгларын күүседири; көдээге ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртуру; совет хоойлу-дүрүмнериң үндезиннери дээш, совет тургузуушкуннун оон-даа өске айтырыглары болуп турар. Бо айтырыгларның талазы-биле СЭКП райкомнарының, райкүүскомнарның удуртур ажылдакчылары болгаш килдистериниң эргелекчилери лекцияларны, илеткелдерни кылгылаан. Ол семинарлар дыка улуг үре-түнелдиг болуп, Советтериниң ажылынга эжижидилгени чедип алырын хандырып турар.

Ындыг болза-даа, облкүүскомдан эгелээш, райкүүскомнарга чедир Советтер ажылдакчыларының өөредилгезин багай организастап турар деп чүвени демдеглээри эргежок чугула. Советтер ажылдакчыларының семинарлары кончуг хаая болгаш алачаягаарлаашкынның байдалы-биле болуп эртип турар. Райкүүскомнар семинарларның баш бурунгаар белеткелин—эки бодап кылган программаны чогаадып, бадылаары, илеткелчилерни, лекторларны шын шилип, оларны эки белеткендирери, литератураны болгаш өске-даа көргүзүглүг материалдарны белеткээри дээн ышкаш, оон-даа өске организастыг болгаш техниктиг белеткелдерни ыракта-ла четпес организастап турар, а чамдыкта ындыг белеткелдер мырынай чок болгулаан таварылгалар эрткен чылын Барыын-Хемчик, Таңды, Сүт-Хөл болгаш өске-даа чамдык районнарга турган. Ынчангаш ол районнарга көдээ Советтер ажылдакчыларының семинарлары организас-даа, идей-политика-даа талазы-биле дыка куду деннелге эрткилээн. Оон түнелинде көдээ Советтериниң дыка хөй ажылдакчылары (Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалык суур Совединиң даргазы эш Барков, Таңды районнуң Элегес болгаш Чедер көдээ Советтериниң даргалары эштер Лихачев, Даржаа) ажылды планнаары, сессияларны эрттирери, доктаамал комиссияларның ажылы дээн ышкаш, Советтер ажылының чугула айтырыгларын безин билбес болганы семинарларның эрткен соонда безин илерээн.

Советтер ажылының үстүнде айытынган кол айтырыгларының талазы-биле ажылдакчыларга чогуур билигни берип шыдавас, ындыг семинарның ажыы бичии-даа чок. Ындыг байдалдарның тургустунган чылдагааны болза чамдык райкүүскомнарның талазындан семинарларны ёзу барымдаалап, харыысалга чок организастааны-биле тайылбырлаттынар.

Эрткен чылдарда областа Советтериниң доктаамал комиссияларының чөвүлел хуралдарын, а чамдыкта харын кыска хуусаалыг семинарларын-даа чорудуп, чамдык районнарга депутаттарның хүннерин-даа эрттирип, дыка эки өөредилгелиг хемчеглер чоруттунуп турган. Сөөлгү үеде ол чугула эгелээшкин баззала барык соксаан. Райкүүскомнар ажылдакчыларының семинарларын, билиг бедидер тускай өөредилгелерни болгаш удуртур совет ажылдакчыларны дуржулга солчуру-биле өске төп областарже, хоорайларже өй-өйде чорудары чергелиг, өске-даа хемчеглерни моон сонгаар ап чорударын райкүүскомнарның хөй-хөй ажылдакчылары облкүүскомдан чөпгүү-биле негеп турарлар.

Совет ажылдакчы дээрге, түгле удуртукчу болгаш организакчы эвес. харын оон-биле кады чогаадыкчы ажылдакчы болур. Оон ындыг ажылдакчы болуру доктаамал болгаш кызымаккай өөредилге чокка болдунмас. Ындыг төлөөде, Советтер ажылдакчыларының, ылангыя суурлар болгаш көдээ Советтериниң даргаларының, секретарьларының өөредилгезин план ёзугаар, эки бодап кылган чангыс аай программа-биле, баш бурунгаар ыяк белеткелдиг эрттирип, эргежок чугула билигни бээри райкүүскомнарның чугула сорулгазы болуп турар.

Семинарга совет хоойлуларны, партияның, күрүнениң төп болгаш область, район органнарының шиитпирлерин, ажыл-агый, культура тургузуушкунун удуртурунун айтырыгларын, Советтериниң организас-массалыг ажылын тайылбырлаары-биле кады, Советтериниң болгаш күүскомнарның ажыл планнарын чогаадыр, оларның шиитпирлерин бижиир, өске-даа янзы-бүрү документилерни кылыр дээн ышкаш, шак ындыг практиктиг өөредилгелерни эрттирери семинарның дыңнакчыларына дыка улуг дузалыг. Оон ынай, боттарының ажылының дуржулгазын семинарга илеткел кылып солчурундан аңыда, мурнакчы көдээ Советтиң, оон күүскомунуң, доктаамал комиссияларының, тус-тус депутаттарының ажылының хевирлери-биле болгаш аргалары-биле барып таныжып, өөренир чорукту моон сонгаар калбаа-биле практикалаар херек.

Көдээ Советтер ажылдакчыларының идей-политиктиг деннелин болгаш ажыл-ишчи мергежилин бедидеринге дузалаар сорулга-биле «Шын» солун редакциязы солуннуң арнында заочный семинарны ажыткан. Редакцияның эгелээни ол чугула хемчег совет тургузугнуң үндезиннериниң кол-кол айтырыгларын билип алыр талазы-биле Советтер ажылдакчыларынга улуг дузаны чугаа чок чедирер. Партияның райкомнары болгаш райкүүскомнар Советтер ажылдакчыларының өөредилгезин районнарга доктаамал организастаары-биле чергелештир, «Шын» солуннуң ажытканы заочный семинарның өөредилгезин чер-черге организастап, удуртуп, оон чорудулгазын Советтериниң, тус-тус ажылдакчыларынга чедир контрольдап, чамдык айтырыгларны оларга тайылбырлап берип, дузалажырынга чедир организастыг ажылдарны чорудары чугула.

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп ат дээш

АБАКАН. СЭТА). «Хакас хөмүр даш» трезиниң Черногорскиде № 15 шахтазының коллективи СЭКП ТК-ның Пленумунга белеткенири-биле коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп ат дээш демисежирин шиитпирлээн. Ол шахтаның коллективи чеди чылдың ийиги чылында кызаа чогуур планың ай санында-ла ажыр күүседип турар болгаш пландан дашкаар 16 муң тонна оттулар түүлү каскан, дөрт-ле айларның дургузунда күрүнеге чартык миллион рубльдиң орулгазын берген. Дагжылар ТК-ның ам болур Пленумунга алдар кылдыр шалыпчы эзлчегге киргеш, чартык чылдың планын июньнуң 10-да, а чеди айның планын—Пленумнуң ажыттынар хүнүнге чедир күүседир деп хүлээнгеннер.

Дагжыларның күш-ажылын чиигедип турар механизмнерни бүдүрүлгеге ажыглаары, күш-ажылды организастаарының ажыктыг аргаларын чорутканы ол мурнакчы коллективтиң чедиишкинниг болурунга улуг идигни берген. Хөмүр дашты казып, чүдүрер машиналар, демир адагаштар дээш өске-даа чаа түүлдерни бүгү-ле черлерде ажыглап турар. Бо бүгү чоруктар хөмүр дашты дүн-хүн дургузунда казып тыварын 154 тоннага чедир көвүдеткен болгаш ыштарны ажыглаарын дыка кызырган.

Шахтёрларның экономиктиг билиин бедидериниң улуг ажылы ук коллективте чоруттунуп турар. Экономиктиг конференция доктаамал ажылдап турар. Ында 60 мастерлер болгаш участоктар начальниктери өөренип турарлар.

БИСТИҢ ОБЛАСТА

Пленумга алдар кылдыр

Улуг-Хем районнуң Торгалыг чеди чыл школазының пионерлери болгаш школачылары СЭКП ТК-ның июль 13-те болур Пленумунга алдар кылдыр демир чыылдазын организастап чорударын шиитпирлээш, бо ажылче идепкейлиг киришкеннер. Школачылар 2 тонна 500 килограмм демирни чыгган дужаганнар.

Демир чыылдазынга 3 «б» класстың өөреникчилери эң идепкейлиг киржип турарлар. Чижээ, Сергей Түлүш, Донгак Дадар-оол, Тюлюш Пара болгаш өскелер-даа хөй демирни чыгганнар.

Чыгган демирни заводтарга апаргаш, оон-биле тракторлар, комбайннар болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарын, чаадг тергелерни кылырынга киришпирер дээрзин өөреникчилер эки билирлер. Чайгы дыштанылгазында өөреникчилер хөй тонна демирлерни чыырын хүлээнген.

К. МОНГУШ.

Чурукта: Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң мурнакчылары трактористер О. Олзей-оол (солагай талазында) болгаш оон эжи О. Нарын-оол оларның дүштеки часпар үезинде чаа солунну номчуп турары.

Фото С. Феоктистовтуу.

БИРГИ ЧАРТЫК ЧЫЛДА МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛАРЫН КҮРҮНЕГЕ САДАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИН КОЛХОЗТАР БОЛГАШ СОВХОЗТАР КАНЧААР КҮҮСЕДИП ТУРАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА МЕДЭЭ

(1960 чылдың май 20-ге чедир хуу-биле)

Районнар	Эьт	Сүт
Тожу	111,5	54,7
Сүт-Хөл	82,6	19,9
Бии-Хем	37,4	43,7
Чөөн-Хемчик	27,5	46,0
Барыын-Хемчик	22,8	35,9
Бай-Тайга	22,1	29,6
Чаа-Хөл	20,8	47,3
Каа-Хем	20,1	61,0
Таңды	17,2	54,6
Улуг-Хем	15,4	40,2
Өвүр	11,4	20,2
Эрзин	4,8	53,1
Тес-Хем	3,5	15,6
Совхозтар:		
«Межегей»	37,4	62,2
«Кызыл партизан»	26,8	75,1
«Өөк»	22,5	43,4
«Барлык»	14,3	45,3
«Тиилелге»	14,1	48,1
«Элегес»	9,1	48,9
«УТКА 25 чылы»	0,9	42,3

50 хуузу септеттинген

ЧАА-ХӨЛ. (Телефон-биле). Бо чылын Чаа-Хөл районнуң тарылга шөлу элээн калбарган. Колхозтарның механизаторлары кыска үениң дургузунда 14 муң ажыг га черниң янзы-бүрү культураларын ажаап алыр. Бо чугула сорулганы күүседирде ажаап алышкынга кирер бүгү техниканы эки шынарлыг септээр болгаш механизатор кадрлар-биле четчеллээр.

Районнуң септелге-техника станциязы ажаап алышкынга кирер техниканы амдан эгелеп септеп турар. Янзы-бүрү маркаларның 19 комбайннары болгаш 20 бөлдүрүкчүлер септеттинген. Бо дээрге СТС-тың күжү-биле септээр техниканың 50 хуузу болуп турар.

Септекчилер Монгуш Дадыла, Алексей болгаш Михаил Савченко алышкылар, областың сураглыг комбайнери Александр Шактар болгаш өскелер-даа хүн нормазын 150 хуу чедир күүседип турар. СТС-тың коллективи ажаап алышкынның техниказын СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң ажыттынар хүнүнге чедир доозар дээш күжениишкинниг ажылдаарын шиитпирлээннер.

Чогаал бөлгүмү

Бай-Тайга районнуң Бай-Тал өртүмек школазында өөредилге чылының эгезинде чогаал бөлгүмү тургустунган. Ол бөлгүм 6—9 классларның 15 өөреникчилериниң тургустунган. Өөредилге чылының төнчүлүвде бөлгүмнүң ажылы эки түнелди көргүскен. Өөреникчилер боттарының чогааткан шулуктерин, чечен чугааларын хол-биле бижээн «Баштайгы базым» деп чечен чогаалдыг чыындыда кирген. Ол чыындыда солун, эки бижиттинген чогаалдар бар. Школаның «Сылдыс», «Эндевеспей», «Смена» деп хана солуннарынга бөлгүмнүң киржикчилериниң шулуктери үргүлчү парлаттынып келген. Район школачыларының часкы дыштанылга үезинде болган боттынгыр уран түүл көрүдениге ол бөлгүм боттарының чогаалдары-биле киришкеш, ВЛКСМ райкомунуң мактал бижии-биле шаннаткан.

Школада төрээн дыл болгаш литература башкызы Сат Дадар-оол ол бөлгүмнүң ажылын эки удуртуп, башкылап келген. Бөлгүмнүң киржикчилери чайгы дыштанылгазында тыва улустуң аас чогаалын чыып бижиирин шиитпирлеп алганнар.

САДЫГНЫҢ ДЕПШИЛГЕЛИГ АРГАЗЫ

Үлетпүр болган аш-чем бараанларынга ажылчы чоннарның соксаал чок өзүп турар хереглелдерин улам дээре хандырар дээш Кызыл горпозу садыгның депшилгелиг аргазын—ажык черге бараанар садынын дыштаныр хүннерде организастап турар. Бо чылдың май 22-де, дыштаныр хүнде ажык черге бараанар садынын болгаш буфеттерни багай эвес организастаан. Ылангыя Кызыл горпозунуң № 1 магазининиң ажылдакчылары бо чугула ажылга идепкейлиг киришкеннер.

Дыштаныр хүннерде бараанар садынын ажык черлерге организастап турарында улуг четпестерниң барын демдеглээри чугула. Кухня продукциязын—белен аш-чем аймаан, суттен кылган чемнерни садыгларын организастаан. Идиктер аймаан садыглаар магазинниң (эргелекчизи эш Скрипальщикова) ажылдакчылары дыштаныр хүнде бараанар садынына четпес белеткенген, бараанар делгелгезинге бички уругларның идиктери барык чок болган, ол магазинниң делгелге столдары, оларның шывыглары хирлиг көстүп турган.

Культура хереглелиниң бараанарын садыглаар магазинниң (эргелекчизи эш Тишенко) коллективи бараанарны кудумчуларга, ажык шөлдерге дыштаныр хүнде садыглаар чугула хемчеглерге четпес киржип келген. Бараанар садынын дыштаныр хүнде организастаан кудумчуларга автомашиналарның аргыжары ол хүн үргүлчүлеп келген. Ол чорук садып алыкчыларга улуг мөөндакты ужураштырып, оларның аргыжарынга бергедээшкинни таварыштырып турган. Дыштаныр хүнде садыгны организастаан түнелин тускай чүгаалажып турарын горпо баштаар черинге сүмелээри чугула.

В. МИРОШНИКОВ.

Бедик хүлээлге

Чоокта чаа Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң Бажың-Алаак суурнуң чурттакчылары бир кежээ клубка чыглып келгеннер. Оларның аразында ховунуң, тудугнуң, фермаларның ажыл-ишчилери, ортумак школаның ажылчыннары, албан-ааакчылары бар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязының ажылының түнелинин дугайында тодаргай илеткелди эш Доктугу кылып берген. Олурушканнар илеткелди улуг кичээнгей биле дыңнааннар.

Илеткел соонда санал берген кижи бүрүзү ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязының үндүрген шиитпирлерин изин-биле деткип, аңаа харыы кылдыр бедиткен хүлээлгелерни боттарынга ап турганнар.

Тудуг бригадазының бригадири эш Балган бир дугаарында санал берген, совет кижилериниң материалдыг чаагай байдалын бедидер дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың чорудуп турар улуг хемчеглерин изин-биле деткивишаан, тудугжуларның мурнундан хүлээнгени болза: 1960 чылда көрүнген планны ёзугаар 15 чурттага баның ниити билиин болгаш культура-техниктиг деннелин бедидери дээш Бүгү-эвилелдиң походунче аныяк москвачылар идепкейлиг-биле киргеннер. Бо чылын ажылчын аныяктарның школаларында, кежээки база заочный дээди болгаш ортумак өөредилге черлериндe 83 муң оолдар болгаш кыстар өөренип турар.

Улам-на хөй аныяк инженерлер, техниктер Лихачев аттыг автозаводтуң технологу Евгений Пронкиниин аныяк ажылчыннарның өөредилгезинге тодаргай дузаламчы чедирер талазы-биле эгелекчи чоруунун салгакчылары болуп турарлар. «Бодуң өөренип алганында—ажинге дузалаш!» деп лозуң амыдыралда чедиишкинниг боттанып турар. 3 муң хире аныяк инженерлер болгаш техниктер бо шимчээшкиннинг одуруунда кирип турарлар.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының шимчээшкинин хөгжүдер талазы-биле улуг ажылды комсомолдуң райкомнары болгаш эге организациялары чорудуп турар. ВЛКСМ-ниң Рига райкомунуң чанында коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының болгаш шалыпчыларының чөвүлелин тургускан. Ол чөвүлел аныяктарның коммунистиг күш-ажылдың эң эки бригадаларының дуржулгазын пропагандалап, бригадирлерниң дуржулга солчуушкунунуң талазы-биле чөвүлел хуралдарны эрттирип, алган хүлээлгелериниң күүселделерин хынап турар.

Мурнакчы коллективтерниң үлегерин эдербишаан, Москванын хөй-хөй бүдүрүлгелери: Коммунистиг күш-ажылдың бригадаларындан—коммунистиг күш-ажылдың заводтарынче болгаш фабрикаларынче! деп лозунуң адаабиле шимчээшкинни калбартып турар. Аныяк эр, хөрөөжен ажылчынларның чаа-чаа отрядтары чаршыта киржип турар.

(СЭТА).

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛ ДЭЭШ

МОСКВАЧЫЛАР БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНГА УТКУШТУР

40 чыл мурнунда хамааты дайынның кадыг-берге чылдарының маадырлыг чоруктарынга бир дугаргы коммунистиг субботниктер тывылган, ону Владимир Ильич Ленин «Улуг эгелээшкин» деп адаан. Коммунистиг субботниктерден Владимир Ильич Ленинниң көргени коммунистиг күш-ажылдың эгези, баштайгы эге демдээ кайгамчыктыг түнелдерни берген Москва-Сортировочная депозунун коммунистериниң болгаш комсомолчуларының эгелекчи чоруун ёзугаар коммунистиг күш-ажылдың коллективтериниң болгаш шалыпчыларының ады дээш чарыш бүгү чуртка калбарган.

Найысылалдың оолдары болгаш кыстары оларның хоорайынга тыптып үнген кайгамчыктыг эгелээшкинни канчаар деткип турарынын дугайын чугаалап бээрин комсомолдуң Москва хоорай комитединиң секретары Юрий Фартуниинден СЭТА-ның корреспондентизи дилээн.

— Коммунистиг күш-ажыл дээш аныяктарның патриотчу шимчээшкининде ам үеде 200 муң ажыг аныяк москвачылар киржип турар—деп Юрий Фартунин чугаалаан. — 20 муң ажыг комсомолчу-аныяктар бригадалары болгаш 35 муң аныяк бүдүрүлгечилер коммунистиг күш-ажыл дээш чаршыта киржип турар. «Коммунистиг ёзу-биле өөренир, ажылдаар болгаш чурттаар» деп сөстер аныяк ажылчыннарның, инженерлерниң болгаш техниктиг ажылдакчыларының кыйгырыы апарган.

Коммунистиг күш-ажылдың коллективтериниң болгаш шалыпчыларының ажылында кол чүве күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүү дээш демисел болу берген. Бүдүрүкчүлүг чорукту бедидериниң шиитпирлиг негелдези болза, бүдүрүлгени комплексилиг автоматчыдары болгаш механизастаары, а ол ышкаш дериг-хереклерни чаартыры болур. Москванын комсомолчулары чаа техниканын шеви. Коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының болгаш шалыпчыларының ады дээш чаршытын мурнакчыларының Кремльге болур Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының бүдүүзүнде Москванын комсомолчулары болгаш аныяктары оларның дузаламчызы-биле бир бүдүрүлгени, алды цехтерни болгаш 26 участоктарны комплексилиг механизастаанының болгаш автоматчыканының дугайын, 20 долу болгаш чартык автоматтыг шугумнарны, 200 шуудулга-механизация болгаш конвейер шугумнарын, а ол ышкаш 2500 чаа дериглерни шингээдип алганының болгаш нептереткенинин дугайын чоргаарал-биле рапорттап болурлар.

«Динамо» заводка комсомолчуларның дузазы-биле кранныг электри шимчедикчилериниң конвейеринге электрилиг контроль шенелделериниң чорудулгаларын шингээдип алган болгаш механизастаан. Ол чорук участокка күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 40 хуу бедиткен. «Манометр» заводтуң гальванир цегинин аныяктары чаа түүлдерни кылырынга базала хөй күштү үндүргеннер. Ол цехти тудары аныяк ажылчыннарга «Комсомолчу шалыпчы тудуг» болу берген. Комсомол комитединиң организастааны субботниктерже бүдүн-бүдүн цехтер ажылдап үнүп турган. Кажан цех туттуна бергенде, цехтиң дериг-хереклерин тургузарынга комсомолчулар идепкейлиг дузалашканнар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязының шиитпирлерин Москваның аныяктары улуг көдүрүүшкүн-биле утказаннар. Найысылалдың оолдары болгаш кыстары чеди болгаш алды шактыг ажыл хүнүнче шилчээн үеде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү мурнукузундан улам-на бедизин дээш демисежин турарлар. «Кызыл богатырь» заводта С. Шарковтуң болгаш К. Дьячкованың аныяктар бригадалары эзлчег онаалгазын 6 шактың дургузунда күүседир деп эгелээшкинни үндүрген. Бригадаларга чоруткан хемчеглер болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, продукцияның шынарын экижидеринге база немелде бүдүрүп үндүрүүшкүнү хандырарынга арганы берген. Ам ол ийи бригаданың кежигүн бүрүзү чеди шактың эзлчег онаалгазын 6 шактың дургузунда күүседип турар.

Лихачев аттыг автозаводта Нина Золотованың удуртканы коммунистиг күш-ажылдың бригадазы база эзлчег онаалгазын алды шактын дургузунда күүседип турар. Бригадада ажылдап кылышкынның ортумак көргүзүү 132 хуу болуп турар. Ам Нина Золотованың бригадазы чыл онаалгазын Улуг Октябрьның 43 чыл оюнга чедир—хуусаа бетинде күүседир дээш демисежип турар.

Коммунистиг күш-ажылдың бүгү-ле коллективтери болгаш шалыпчылары ажылга чогаадыкчы болуп турар. «Келир үениң разведчиктери» администрацияның хөй-хөй айтырыгларын коллективтерниң хөй-ниити чуруму-биле канчаар шиитпирлежип турарының үлегер-чижээн биске берип турар. Ол болза, күш-ажылды организастаарынын, күш-ажылдың сагылга-чурумунун, кылып үндүрүп турар продукцияның шынарының болгаш өске-даа чүүлдерниң дугайында айтырыглардыр.

Москванын бүдүрүлгелериниң аныяк бүдүрүлгечилери улам-на камналгалыг болуруунче чүткүп турарлар. Фрунзе аттыг фабриканың аныяк пөс аргыкчызы комсомолчу Валентина Петрищеваны бүгүн чүс-чүс муң кижи салган турар. Продукцияның бот-үнезин чиигедиринге аныяк ажылчын бүрүзү бодунуң хуузунда салыынкынныг болуру дээш чаршыты ол эгелээн. Аныяк ажылчын кыс ноябрь 25-ке чедир чыл онаалгазын күүседир, пландан ажыр 6950 кг аргыгны бээр, 1965, чылга планнаттынган дериг-хереклерниң бүдүрүкчүлүүн бедидериҢ 1960 чылдың бирги кварталында чедип алыр деп хүлээлгени алган. Күш-ажылдың болгаш дериглерниң бедик бүдүрүкчүлүүнүн күсели-биле, а ол ышкаш чүгле бирги сорттуң аргын кылып тургаш, продукцияның бот-үнезин чылда 8718 рубль чиигедир деп Валентина Петрищева хүлээнген. Валентина Петрищева—Бүгү-эвилелдиң чөвүлел хуралының төлептиг киржикчизи.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының болгаш шалыпчыларының ыдыктыг хүлээлгези болза үргүлчү өөренири, билиглери, социалистиг культураның чедиишкиннерин шингээдип алыры болур. ВЛКСМ ТК-ның VI пленумунуң чарланы аныяктарын нинти билиин болгаш культура-техниктиг деннелин бедидери дээш Бүгү-эвилелдиң походунче аныяк москвачылар идепкейлиг-биле киргеннер. Бо чылын ажылчын аныяктарның школаларында, кежээки база заочный дээди болгаш ортумак өөредилге черлериндe 83 муң оолдар болгаш кыстар өөренип турар.

Улам-на хөй аныяк инженерлер, техниктер Лихачев аттыг автозаводтуң технологу Евгений Пронкиниин аныяк ажылчыннарның өөредилгезинге тодаргай дузаламчы чедирер талазы-биле эгелекчи чоруунун салгакчылары болуп турарлар. «Бодуң өөренип алганында—ажинге дузалаш!» деп лозуң амыдыралда чедиишкиннинг боттанып турар. 3 муң хире аныяк инженерлер болгаш техниктер бо шимчээшкиннинг одуруунда кирип турарлар.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының шимчээшкинин хөгжүдер талазы-биле улуг ажылды комсомолдуң райкомнары болгаш эге организациялары чорудуп турар. ВЛКСМ-ниң Рига райкомунуң чанында коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының болгаш шалыпчыларының чөвүлелин тургускан. Ол чөвүлел аныяктарның коммунистиг күш-ажылдың эң эки бригадаларының дуржулгазын пропагандалап, бригадирлерниң дуржулга солчуушкунунуң талазы-биле чөвүлел хуралдарны эрттирип, алган хүлээлгелериниң күүселделерин хынап турар.

Мурнакчы коллективтерниң үлегерин эдербишаан, Москванын хөй-хөй бүдүрүлгелери: Коммунистиг күш-ажылдың бригадаларындан—коммунистиг күш-ажылдың заводтарынче болгаш фабрикаларынче! деп лозунуң адаабиле шимчээшкинни калбартып турар. Аныяк эр, хөрөөжен ажылчынларның чаа-чаа отрядтары чаршыта киржип турар.

(СЭТА).

СЭКП Тыва обкомунуң II пленуму

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң V сессиязының шиитпиринге холбаштыр областың партия организациязының сорулгалары

(СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Токаның илеткелинден)

— Эштер! ССР Эвилелиниң Дээди Совединиң V сессиязының шиитпирлериниң дугайында дыннадыгны кылдыын меңээ даскан—деп, эш **Тока** партия обкомунуң пленумунга чугаалаан. «Ажылчыннардан болгаш албан-хаакчылардан үндүрүглер тыртарын соксадыр болгаш совет улустуң чаагай байдалын бедидеринче угланган өске-даа хемчеглер дугайында» эш Н. С. Хрущевтуң сессияга илеткелин, Дээди Советтиң хүлээп алган Хоойлуларын Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннары кайгамчык улуг камгалалчызы, коммунизмниң тиилелгезин дээш, улус демократизының акыдыңа чурттарына социализмниң тиилелгези дээш демиселге күш-ажылчы болгаш политиктиг чаа көдүрүүшкүнү болдурган.

Бүгү делегейге тайбының политиказын, улустар аразының харылзаа-байдалдарын надыкшыдарының политиказын өскүзүнге чедир чорудуп турар Совет чазактың иштики-даа, даштыкы-даа политиказының талазы-биле ажыл-чорудулгазын ССРЭ-ниң Дээди Соведи, бүгү совет улус бүрүнү-биле чүүлдүг деп көрген.

Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг политиказы болза, тайбың сорулгаларга, коммунизмниң тиилелгезин дүргедир сорулгаларга атомнуг электростанцияларны болгаш ледоколду тудуп турускан, Черниң, Хуниуң болгаш Айның кылымал эдеринчилерин, космиктиг корабльди тудуп турускан болгаш салып үндүрген, Кара-Кумнуң ээн чыткан ховуларын шингээдип алган ындыг маргылдаа чок фактылардан безин тодаргай көстүп турар.

«Бисте ажыл-херек кончуг эки чоруп турар деп чугаалаан мен» деп эш Н. С. Хрущевтуң медеглелин эш Тока онзалап демдеглээн.—Ийе тайбының улуг камгалакчызы, коммунизм дээш могаг-шылаг чок болгаш чалбыштыг демиселчи эш Н. С. Хрущев совет улустуң ажыл-херээниң кончуг эки чоруп турарын тергиин-не шын чугаалаан-дыр—деп, оратор айыткан. Оон тодаргай чижээн Тывада көстүп көрбээн болгаш өөрүнүүг социалистиг чаартылгалардан безин көрүп турар бис. Совет Эвилели ам күүлүг экономикалыг Эртемниң, техниканың, культураның көстүп көрбээн бедик хөгжүлдезин ол чедип алган, 4,5 тонна дензилиг космиктиг агаар кораблин салып үндүргени оон дириг херечизи болур.

Бистиң чуртувуска коммунистиг иштилелди турузарының эң чугула чадазы болур улуг-чаагай чедиг чыл планын Совет Эвилелиниң чедишкинниг күүседип турарын бешки сессияга Н. С. Хрущевтуң илеткелинде тодаргай айыткан. Чедиг чыл планының балтайгы чылының онзаларын Совет Эвилели ажыр күүсеткен болгаш ам ийиги чылының планын чедишкинниг боттандырын турар. Ажылчыннардан болгаш албан-хаакчылардан үндүрүглер тыртарын соксадыр дугайында баа кызырган шактыг ажыл хүнүнче шилчиирин 1960 чылда доозар дугайында төөгүлүг Хоойлуларны ССР Эвилелиниң Дээди Соведи хүлээп алган болгаш өртектериниң хемчээлин өскертир баа амгы акшаны чаа акша-биле солун, оон үнезин он катап бедидер талазы-биле партия болгаш чазактың хемчеглерин чүүлдүг (деп көрген.

Дээди Советтиң хүлээп алган ол Хоойлуларын эзугаар бистиң чуртувуска 7 болгаш 6 шактыг ажыл хүнүнче бүгү ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны шилчидери бо чылын боттанып, ынчангаш бо айтырыгның талазы-биле чедиг чыл планы хүүсеттингени ол болур, а ажыл төлевири чүгле кызырылбас эвес, харын чамдык таварылгаларда өзер апаар, ажылчы чоннар билиин болгаш культураның бедидеринге хөй хостуг шактыг болур. **«Алды шактыг ажыл хүнүнче, а күш-ажылдың байдалдары аар адырларга—беш шактыг ажыл хүнүнче ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны шилчидерин 1964 чылда эгелээр бис»** деп эш Никита Сергеевич Хрущев айыткан. Ынчангаш, ажыл хүнү болгаш ажыл неделязы Совет Эвилелиниг эн-не кыска болур.

Үлетпүрүн болгаш көдээ ажылагайының хөгжүлдези бистиң чуртувуста эн-не дүрген чорун турар. Оон тодаргай чижээн бистиң областың амыдыралындан безин көрүп болур. Сөөлгү беш чылдарның дургузунда Тываның үлетпүрүнүн ниити продукциязы 1,7 катап, чыл сөөртүлгези —3,5 катап өскен, тарылга дөлгу 1,9 катап калбарган, малдың баш саны 130 хуу өскен, бараан саарылгазы 154,4 хуу көвүдээн.

Үлетпүрүнүн болгаш көдээ ажылагайының өзүлде, хөгжүлдезинге үндезилээри чонуң чаагай байдалының өстүп көрбээн көдүрлүүшкүнүн эн чоокку чылдарда хандырар—совет кижи бүрүзүнүң чүрээнге эргим өөрүнчүг ындыг чаагай сорулганы Коммунистиг партияның, Совет чазактың салганын, боттандырып турарын шуптувус көрүп, өөрүп турар-дыр бис. ССРЭ-ниң чазаның иштики болдаштыкы политиказын Дээди Советтиң бүрүн чүүлдүг деп көргенинің ужуру ол-дур.

Коммунизм дээш совет улустун демиселин, оон тургузукчу тайбын күш-ажылын моондактаарын империалистиг дерзин идегеттерин, ылаңгыя АКШ-тың дайынзырак империалистериниң оралдажып турарын эш Тока онзалап айыткан.

Бистиң ынак Төрээн чуртувустуң ыдыктыг кызыгаарын үреэр, оон бүрүн өргезинге хора чедирер дээн кандыг-даа оралдажышкын бо чылдың май 1-де АКШ-тың дээрбечи, шпион самолёдун чуурулдур адып бадырганы мышкаш шак ындыг өлүмнүг согуушкунга таваржыр дээрзин дээрги империалистер баа катап билип алгынар! **«Самолёттарын чорудар азы чорутпас дээрзин президент Эйзенхауэр-ле шиитпирлээр ыйнан. Ынчалзажок, бистиң девискээривистиң кырынга ол самолёттар ужуп шыдаар бе дээрзи өске херек-тир. Ону бис шиитпирлээр бис, ынчангаш шиитпирлээр доеста шуут-ла тодаргай шиитпирлээр бис, бистер ол самолёттарны дүжүр адар бис, оларның ужуп үнүп турар баазаларынче болгаш ол баазаларны ным тургусканыл база оларны херек кырында кымнар эргелеп турар болдур, оларже өлүмнүг согугну кылыр бис»** деп эш Н. С. Хрущев 1960 чылдың май 18-те тодаргай сагындырган.

АКШ-тың президентизи Эйзенхауэр болгаш күрүне секретары Гертер олар дээрбечи самолёдунга хамаарыштыр медеглел кылгаш, ындыг дээрбечи шпион ужудуушкуннар АКШ-тың күрүне политиказы болуп турар деп ыядыр арын-нүүр чокка медеглээннер. АКШ-тың президентизинің болгаш күрүне секретарының ол өнчүк-чөңгээлиг дерзин медеглели бүгү совет улустун, депшилгелиг кижи төрелгетеннің улуг киленнээшкинин хайныктырган. Совет улус бодунун социалистиг Ада-чуртун камгалаарына болгаш кандыг-даа агрессорга өлүмнүг согуушкунну таваршытырарына кезээде белен.

Империализмнин хөлезиленикчи чолчалары Эйзенхауэрниң болгаш Гертерниң ыядыр арын-нүүр чок өнчүк-чөңгээлиг дайынзырак медеглелдеринге килеңнээн бүгү совет улустун эн шыңгыы удурланыышкынына Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Уруле Кандан, Ооржак Лопсанчап, Чөөн-Хемчик районнуң «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артелинде 67 харлыг партия кежигүнү эвес херээжен колхозчу Барыкаан болгаш оон-даа өскелер үнүн кадып, каш дапкыр күженишкинниг эки ажылдаарын, Төрээн чуртунуң күүзүн улам-на быжыглаарын, серемчиледиг болурун хүлээнин турар.

Бо чылын 100 хөй бүрүзүнден 160 хураганны ап, бүрүн доруктуруп өстүрер, Совет Ада-чуртун быжыглаарыгы оон-биле салыышкынын киирер, бистиң чуртувусче оор дээрбечини чорудуп турар америк империалистерге немелде согуушкунну кылыр мен деп эш Уруле Кандаанның хүлээнгенин эш Тока демдеглээн. Бистиң тайбың чуртувусче араатан көк бөрүзүн — дээрбечи шпионун америк империалистер ужудуп чорутқан-дыр. Ол көк бөрүнү баштайгы оък-биле андара адып, бистин ракета башкарыкчыларывыс кайгамчык маадырлыг херекти кылган-дыр. 100 хөй бүрүзүнден 170 хураганны алыр дээн хүлээлгемни күүсетпишаан, алдарлыг ракетчиктерим ге оон-биле дуулажыр мен» деп эш Ооржак Лопсанчап медеглел турар.

Ол бөдүүн колхозчу араттар бүгү тыва улустун, тайбының өртемчей кырында бүгү талаларының күзелдерин болгаш тура-соруун илередип турар-дыр. Америк империалистериниң дерзин үүлгедиглери, АКШ-тың шпион самолёдунуң өнчүк-чөңгээлиг ужудуушкуну, бедик дениелге болур дээн чөвүлел хуралды америк империалистерниң моондактаалы, оларның ыядыр арын-нүүр чок медеглелдери болза, чаа дайынга дорт бөлөткел эвес, а чүгле сүйбал шенээшкин болуп турарын эш Н. С. Хрущев айыткан. Оон-биле чергелештир, бүгү делегейге тайбының камгалакчызы совет улус серемчилеп улам дыңыдар, бир эвес дайынзырах идегеттер чаа дайынны кыпсырын оралдажы берзе, оларга өлүмнүг согуушкунну таваршытырарына кезээде белен турар ужурлуг.

Мынчангаш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң белиги сессиязының материалдарын, эш Н. С. Хрущевтуң илеткелин болгаш түңнел чугаазын, Чехословакияның элчин черинге болган хүлээп алышкынга оон чугаазын, барын талакы үш күрүнелериниң чазактар баштыннары-биле баштайгы ужуражышкынынга, 1960 чылдың май 18-те Парижке болган пленумга конференциязынга Совет чазактың баштыны эш Н. С. Хрущевтуң медеглелдерин, май 20-де Берлинге болган митингиге чугаазын моон соңгаар-даа маосалыы-биле өөренириниң өргежок чугулазын эш Тока демдеглээн.

Бо бүгү материалдарны танывып, чугаалажып көрбүшаан, бистиң областың ажылчы чоннары социалистиг чарышты улам калбартканнар. 1960 чылдың баштайгы дорт айларының программазын областың үлетпүрү 109,4 хуу, садыг черлери—100,6 хуу күүсеткен. Бо чылдың чазыны орайтаза-даа, часкы тарылганың планы май 20-ге чедир 82,1 хуу, оон иштинде тараа культураларының—97,7 хуу, кызыл-тастың —109,7 хуу күүсеттинген. Оон-биле чергелештир, областың ажыл-агыйының чамдык адырларында четпестерни демдеглевейн барып болбас.

Бай-Тайга, Бии-Хем, Эрзин, Улуг-Хем ышкаш чамдык районнарда малдың хорамчазы улуг болган. Мал ажылының продукциязын бүдүрер талазы-биле боттарының хүлээлгелерин эллээн хөй районнар чедир күүсетпейн турар, үлетпүр болгаш чуртталга тудуу чамдык районнарда ам-даа хожудаашкында, партийжи-политиктиг болгаш культура-чыдыышкын ажылы четпес чорун турар.

СЭКП ТК-ның Пленумларының болгаш Дээди Советтиң шиитпирлерин амыдыралга чедишкинниг боттандырары хамыктың мурнунда үлетпүр бүдүрүлге черлериниң дец-дескі график өзугаар чедишкинниг ажылдаарындан, кукурузаның, ногаалдарның часкы тарылгазын дүрген чорударындан болгаш бүгү культураларның бедик дүжүдүн өстүрериндеп, ажаап алырындан, мал ажылын хөгжүдер болгаш көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрер планнарны күүседир дээш тодаргай хемчеглерни алырындан хамааржыр.

Организастыг айтырыгларны СЭКП ТК-ның май Пленуму чугаалажып көрген. Ол бүгү организастыг айтырыгларда эн-не кол чүүл: ленинчи коллективтиг удуртукчунуң, бистиң партиявыстың штавының — СЭКП ТК-ның Президиумунуң ат-алдарын улам бедик көдүргенинде. Ынчаарга, совет болгаш ажыл-агый организацияларының ажылын партия органнарының талазындан **хоолгалавазынче, ылаңгыя холгаарлавазынче** кол кичээнгей угланып турар. Совет болгаш ажыл-агый организацияларының ажылын хоолгалай бээр чамдык фактылар областың партия организациязының амыдыралынга турганын эш Тока тодаргай айыткан.

СЭКП-ниң XXI съездизинің үлетпүрү, транспортту хөгжүдер болгаш өртемнің база техниканың эң чаа чедишкиннерин бүдүрүлгеге ажыглаар дугайында шиитпирлериниң күүседезинің чорун турарының дугайында айтырыгны СЭКП ТК-ның Пленуму бо чылдың июль 13-те чугаалажып көөр. СЭКП ТК-ның июль Пленумуң чылдырар дугайында шиитпир болза, чеди чыл планы хуусаа бетинде күүседир, совет улустун өзүп турар хереглелдерин хандырар дээш партия болгаш Совет чазактың өөза сагыш салыышкынын херечилеп турар. СЭКП ТК-ның июль Пленумуна чедишкинниг ужуражыр дээш улус ажыл-агыйының бүгү адырларын хөгжүдерин чедип алыр, 1960 чылда социалистиг хүлээлгелеривисти долдур болгаш ажыр күүседир, бистиң чуртувуска коммунизмни тургузар дээш бүгү улустун демиселинге бодувустун күш-ажылы выстын улуг-хуузун оон-биле киирер ужурлуг бис.

• • •

Илеткелдің талазы-биле санал бергеннер Совет күрүнениң иштики болгаш даштыкы политиказын Тываның ажылчы чоннарының, бүгү совет улус-биле бир дөмей, чүректин хаңзындан чүүлдүгзүнүп турарын илередипишаан, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың совет кижилер дугайында сагыш салыышкынына холбаштыр ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүн дугайын чугаалааннар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязының хүлээп алганы Хоойлуларның политиктиг болгаш ажылагыйжы улуг ужур-дузалының СЭКП обкомунун секретары эш **Анкудинов** демдеглевишаан, Совет Эвилелиниң иштики болгаш даштыкы политиказын эш Н. С. Хрущев бодунуң илеткелинге марксисчи-ленинчи ёзу-биле тодаратканын айыткан.

Оон ынай эш Анкудинов областың үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазының дугайын бодунуң саналынга чугаалаан. Бистиң партиявыстың Төп Комитединиң бо чылдың июльде болур Пленумунга уткуштур областың үлетпүр бүдүрүлгелери бо чылдың дөрт айларының бүдүрүлге планын 109 хуу күүсеткен азы эрткен чылдың ол-да үезинге деннээрге 22 хуу хөй продукцияны кылып үндүрген. Оон-биле кады областың чамдык бүдүрүлгелери, чижээ, Сарыг-Септиң райүлетпүр комбинады, Сизимниң ыяш ажыл-агыйының чери, Кызылдың эт-херекселдер фабриказы, сүт заводу болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлгелер хөй-хөй мун рубль түнүг продукцияларны чедир бербейн турар. Чамдык бүдүрүлгелер продукцияның доктааттынган ассортиментизин шыңгыы барымаалаваайн турар. Чижээ, Чадаанның райүлетпүр комбинады колхозчуларга херектиг бажың иштинің эт-херекселдер кылып үндүрериниң орнунга канцеляр херекселдерин хөйүбиле кылып үндүрүп турар. Сарыг-Септиң райүлетпүр комбинады 75 тонна чугай бүдүрер турган, чаңгыс-даа тонналы бүдүрбээн.

Партия райкомнарының, партия өзе организацияларының талазындан үлетпүр бүдүрүлгелеринче кичээнгейни күштелдириниң чугулазын эш Анкудинов айыткан.

СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунун бирги секретары эш **Савкин** ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хүлээп алган шиитпирлери-биле холбаштыр районнуң ажылчы чоннарының бедик көдүрлүүшкүнүн демдеглевишаан, сессияга эш Хрущевтуң илеткелин болгаш аваа хүлээп алдынган Хоойлуларны ажылчы чоннарга таныштырын турар дугайын чугаалаан.

— Ажылчы чоннарның күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң түнелинде Бии-Хем район тараа культураларының тарылгазының планын 105 хуу, оон иштинде кызыл-тастын—108 хуу күүсеткен—деп эш Савкин дыңнаткан.

Районнуң партия организациязының ажылында бар четпестерни чайладып турган, ажыл-агый талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни чедишкинниг күүседиринче ажылчы чоннарның бедик көдүрлүүшкүнүн угландырарын ол демдеглээн.

Бай-Тайга районнуң Мөңгүн-Тайгада «Малчын» колхозтуң партия өзе организациязының секретары эш **Очур-оол** бодунуң саналынга сессияның материалдарын танышкаш, сорук кирген малчыннар чаа-чаа хүлээлгелерни ап, улам-на шудургу ажылдап турарын чугаалаан. Малга быжы чем суурну тургузар сорулга-биле «Малчын» колхоз бо чылын 300 гектар ногаан суланы тараанын болгаш келир чылын көк сула тарыры-биле бо чайың 1000 гектар черни андарып белеткээрин ол чугаалаан.

Ыраккы Мөңгүн-Тайганың ажылчы чоннарынга чугула хереглелдин бераннарын облпотребсоюз чогуур өйүнде чедирип бербейн турарын ол шүгүмчүлээн.

Чогаалчылар эвилелиниң Тыва салбырының харысалгалыг секретары эш **Саган-оол** ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязының шиитпирлерин болгаш эш Н. С. Хрущевтуң Парижке кылган медеглелин изин-биле деткип турарын илереткен. Оон ынай СЭКП Кызыл хооркомунун ажылының стилинде четпестерни —партия организацияларының секретарларын, бүдүрүлге, албан черлериниң удуртукчуларын дангаар-ла хооркомче кыйгыртыр, үрдүлчү-ле хөй санныг хуралдар чыылдырып турарын ол шүгүмчүлээн.

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң даргазы эш **Дүдераа** бодунуң колхозунуң ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн чугаалаан. Колхоз бо чазын планын дашкаар 300 гектар кызыл-тасты, 200 гектар чинге-тарааны, 230 гектар суланы тараан, чартык чылда сүт садарының планын ам 90 хуу күүседип апкан. Чадаанда белеткел конторазының болгаш областың көдээ ажыл-агый хандырылга черинің ажылында четпестерни эш Дүдераа бодунун саналынга демдеглээн.

Кызыл хооркүүскомнуң даргазы эш **Красный**, партияның Сут-Хөл райкомунуң бирги секретары эш **Севен**, партияның Тожу райкомунуң бирги секретары эш **Тембрек** олар бараа санал бергеннер.

„Амгы үениң байдалдарында партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында“ СЭКП ТК-ның доктаалын бистиң областың партия организациязының күүседип турарының дугайында

(СЭКП обкомунуң секретары эш М. К. Мөңдуменің илеткелинден)

«Амгы үениң байдалдарында партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы болза бистин чуртувуска коммунистиг иштилелди калбартып турузарының үезинде идеологтуг ажылды хөгжүдер болгаш сайзырангайжыдар дугайында партияның сагыш салыышкынының чаа кеску илерээшкини болур деп эш **М. Мендуме** бодунуң илеткелинге чугаалаан.

Совет улустуң материалдыг чаагай байдалын улам экижилдиринче угланган ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязының төөгүлүг шиитпирлериниң хайныктырып үндүргени бистиң чуртувустун ажылчы чоннарының патриотчу улуг көдүрлүүшкүнү, бүгү делегейге быжыг тайбың дээш Совет чазактың чайгылыш чок демиселі, бедик дениелге чөвүлел хуралды АКШ-тың чаззаның талазындан үскени-биле холбаштыр америк империализмниң ёзулуг арын-нүүрүн сойгалап илереткен Н. С. Хрущевтуң медеглелинде илереттинген Совет чазактың шиитпирлиг туружун социалистиг лагерьниң чурттарының болгаш капиталистиг күрүнелериниң ажылчы чоннарының чаңгыс эп-сеткилдиг деткээни —бистиң пропаганда ажылывыстың төвүнде турып турар деп, илеткелчи чугаалаан.

СЭКП-ниң XXI съездизинің төөгүлүг шиитпирлерин, «Амгы үениң байдалдарында партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүсетпишаан, областың партия организациязы партийжи пропаганданы күштелдирер, оон хевирлерин болгаш аргаларын улам сайзырангайжыдар талазы-биле, хамыктың мурнунда партия чыдыышкынын таарыштыр тургузарын өкижидер дээш чамдык ажылды чоруткан. Партия өөредилгезинің бүгү хевирлеринде ам 9396 кижи өөренип турар, ол болза эрткен өөредилге чылы-биле деңнээрге мун ажыг кижи хөй болуп турар.

Чаа өөредилге чылында СЭКП хооркому, райкомнары, партияның хөй-хөй эге организациялары пропагандист кадрларны шилип алырынче кичээнгейни салган. 717 пропагандистерден 459 кижи дээди болгаш дооспаан дээди өртемниг болуп турар.

Үстүнде чугаалаан чамдык хемчеглерниң түнелинде хөй-хөй бөлүмнерниң болгаш партия чыдыышкынының өске-даа хевирлериниң ажылы эки чоруп, дыңнакчыларга салдарын чедирип, оларның политиктиг билиин, күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн, дааскан ажыл-херек дээш харысалгазын бедидип турарын илеткелчи тодаргай чижектерге көргүзүп чугаалаан.

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда тодаргай экономика өөренир бөлүмнүг дыңнакчылары колхоз бүдүрүлгезинин бүгү адырларының байдалын ханызы-биле тодаргай анализтеп, колхозка көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң бот үнезинин бедик болуп турарының чыдагааннарын илередип билип алган болгаш колхоз баштаар черге боттарының саналларын киирген. Ол саналларны 1960 чылдың бүдүрүлге планын бадылаарда өөренип көрген. Мурнунда турган мал ажылының беш фермаларының орнунга—бригадирлиг болгаш ийи учётчиктиг чаңгыс ферманы, үш ховуну бригадаларының орнунга—ховунуң каттышкан чаңгыс бригадазын тургускан. Оон түнелинде продукцияның чаңгыс хемчээлинге күш-хүннериниң чарыгдалдары кызырылган, хөй күш негеттинер ажылдарны механизастыг дүрген чоруп турар.

Оон-биле чергелештир партия чыдыышкынында чедир кылдынмаан ажылдар болгаш четпестер ам-даа хөй дээрзин эш Мендуме чугаалаан.

Областың партия организациязында кадрларның экономиктиг өөредилгезин багай тургускан. Политиктиг экономия болгаш тодаргай экономика өөренир бөлүмнер Өвүр, Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Таңды болгаш Улуг-Хем районнарда кончуг эвээш.

Чамдык пропагандистер кичээлдерни куду деңнелге эрттирип турар. Чижээ, Улуг-Хем райпозунун барык бүгү удуртур ажылдакчылары экономиктиг билиин бедидер дээш өөренип турар болза-даа, бо чылдың бирги кварталында бараан саарылгазының планы күүсеттинмээн.

Марксисчи-ленинчи теорияны бот-өөредилге-биле өөренип турар коммунистер-биле ажыл багай тургустунган. Чижээ, партияның Бии-Хем райкому марксисчи-ленинчи теорияны бот-өөредилге-биле өөренип турарларның семинарын өөредилге чылының дургузунда чаңгыс-даа катап чыылдырбаан. Бот-өөредилгени Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Таңды районнарында баа контрольдаваан турар.

Политиктиг чыдыышкынның кабинеттери эки дээн-не таварылгаларда чүгле пропагандистерге литература чыып бээринге өйлежип турар. Партия чыдыышкынының область болгаш хоорай бажының мынчага чедир тургузуп албаан бис.

Партия болгаш комсомол чыдыышкынының системазынга өөредилге чылын организастыг доозарынче болгаш өөредилге чылының түнелдериниң дугайында айтырыгларны партия организацияларының хуралдарынга чугаалажыры-биле чергелештир чаа өөредилге чылында партия болгаш комсомол чыдыышкынының четкизин четчеләринче эгелеп киреринің чугулазын илеткелчи демдеглээн.

Эш Мендуме бодунуң илеткелинге политиктиг агитацияның айтырыгларына доктааган. Амгы үеде областа 142 агитпункт, 308 агитколлективтер, 5430 агитаторлар ажылчы чоннар ортузунга агитасмассалыг ажылдарны чорудуп турар.

Каа-Хем районнуң партия организациязы чон ортузунга масса-политиктиг ажылды тодаргай удуртуп, көскү агитацияны организастаарынга кичээнгейни күштелдирген. Масса-политиктиг ажылды күштелдиргениниң түнелинде район социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг күүседип тыдаан. Федоровка суурнуң башкылары Уткина болгаш Захарова, Ленин аттыг колхозта Атаманова, «Коммунизмче орук» колхозта Шыдыраа ышкаш эки ажылдап турар агитаторлар хөй.

Районнуң «Октябрь 30 чылы», «Коммунизмче орук» колхозтарында болгаш райкүүскомда агитколлективтер доктаамал ажылдап, парторганизацияларның талазындан оларга хүн бүрүнүн практиктиг дузазын көргүзүп, сургалдаларны кылып, агитас-массалыг ажылдарның айтырыгларын партия хуралдарынга чугаалажып турар.

Хөй-хөй агитпунктулар боттарының ажылын эллээн экижиткенин илеткелчи тодаргай чугаалаан. Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг, «Кызыл тараачын» болгаш «Искра» колхозтарның клубтарының агитпунктулары көскү агитацияны үлегерлиг тургузуп, колхозчуларның социалистиг чарыжының көргүзүүлериниң доктаамал эки хевирлээн плакаттарын аскылаан.

СЭКП Каа-Хем райкому көскү агитацияже кичээнгейни күштелдирген. Таңды районнуң «Межегей» совхозта, «Совет Россия» колхозта, Чаа-Хөл районнуң «Бурунгаар» колхозта, Эрзин, Өвүр районнарның колхозтарында көскү агитацияны багай өөренип турар. Агитас-массалыг ажылдың айтырыг болгаш харысылар кежээлери, бүдүрүлгениң мурнакчыларын демдеглээр кежээлер, өртемателстиг болгаш өске-даа айтырыгларның талазы-биле кежээлери ышкаш хевирлерин практикалап турар апарган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң IV сессиязының материалдарын тайылбырлаар талазы-биле база В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнүң 90 чылынга холбаштыр агитколлективтер эллээн ажылды чоруткан. Ам ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязының материалдарын болгаш шиитпирлерин тайылбырлаар талазы-биле ажыл чоруп турар.

Ындыг болза-даа агитас-массалыг ажылда хөй четпестер бар деп эш Мендуме чугаалаан. Бо талазы-биле доктаамал эвес болгаш ала-чаагаарлаар чоруктар болдуруп турар. Партия хооркомунда болгаш райкомнарында агитация ажылының ыяк бодап таарыштырган системазы ам-даа чок, хөй-хөй агитпунктулар ажылдавайн, агитколлективтерни тодаргай удуртпайн турар. Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая», «Х Улуг хурал» колхозтарының агитаторлары ниити айтырыгларже кол кичээнгей салып, оларны колхоз бүдүрүлгезинің айтырыглары-биле холбаштырбайн турарын чүгле үстүнде чижектер-биле тайылбырлап болур.

Интеллигенция-биле ажыл бисте багай тургустунган. Бисте лекцияларны эвээш номчуп, башкыларның, өмчилерниң, көдээ ажылагайының тускай өртемниглериниң, инженер-техникиг интеллигенцияның, аныяктарның, хөрээженнерниң, пенсионерлерниң мурнунга удуртур ажылдакчыларның илеткелдери хаая болуп турар, чүдүкчү кижилер-биле ажыл багай чоруп турар.

Бии-Хем, Таңды, Каа-Хем, Тожу, Тес-Хем болгаш Улуг-Хем районнарда шажынга чүүгүрлериниң, баптистерниң болгаш өске-даа шажынчы кижилериниң талазындан ниитилелге удур үүлгедиг кылыр чоруктарны болдуруп турар. Ол чорук чүдүкчү ада-иелериниң талазындан уругларын школаже чорутпас, пионерге, комсомолга оларның кирер чоруун хоругдаар, өске чүдүлгениң кижилери-биле өг-бүле тударын оларга чөпшээревес, ындыг өг-бүлени бузар чоруктардан илереп турар.

Идей-кижизидилгелиг ажылды улам дыңыдарынга болгаш оон-биле областың бүгү чурттакчыларын олче хаара тударынга пропагандистерниң, агитаторларның болгаш агитколлективтерниң ажылын тода болгаш дээштиг чоруп чедип алыр база ол ажылга партия организацияларыбиле кады профэвилелдер, комсомол база хөй-ниитиниң калбаа-биле киришкен турарын чедип албышаан, партийжи пропаганда талазы-биле бистин холувуста бар бүгү чүүлдерни долу ажыглаар ужурлуг бис.

«Амгы үениң байдалдарында партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын боттандырбышаан, партияның чамдык райкомнары, партия эге организациялары лекция, беседаларның идейлиг деңнелин бедидер, оларны практиктиг сорулгалар-биле холбаштырар талазы-биле чамдык чүгээр түнелдерни чедип алган. Бо чылдың I кварталында номчуттунган лекцияларның саны эрткен чылдың бо үезинин деннелинден хөй бооп турар болгаш лекция пропагандазының лизы-бүрү хевирлерин ажыглап турары экижээн.

Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Чаа-Хөл, Улуг-Хем болгаш чамдык өске-даа районнарда номчуттунуп турар лекцияларның шынары эллээн экижээн. Политиктиг болгаш эртем билиглер нептередир ниитилелдің чамдык секцияларының ажылы эллээн экижип, лекция пропагандазынга партия, совет активтерниң, тускай өртемниглерниң киржилгези мурнунда чылдардан экижээн.

Ынчалза-даа колхозчуларның, ылаңгыя малчыннарның база бүдүрүлге ажылчыннарының ортузунга номчуттунуп турар лекцияларның саны көдээ ажыл-агый темазынга, мурнакчыларның дуржулгазының, XX болгаш XXI съездилериниң кодуруп үндүргени теоретиктиг айтырыгларның болгаш улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнің чеди чыл планының талазы-биле темага лекцияларның саны ам-даа эвээш. Дыңнакчыларның составындан хамаарыштыр лекцияның темазын шилип ап турарывыста ам-даа четпестер хөй.

Чамдык удуртукчу ажылдакчылар илеткелдерни, лекцияларны эвээштө номчуп турар. Лекция пропагандазынга көдээ интеллигенцияны, тускай өртемниглерни болгаш бүдүрүлгениң мурнакчыларын киириштирип турарывыс ам-даа эвээш.

Чамдык районнарның партия комитеттери болгаш организациялары база политиктиг болгаш өртем билиглери нептередир ниитилелдің область салбыры лекторлар-биле шоолуг ажылдавайн турар болгаш оларга методика база организастыг дузаны көргүзүп турары сула. Ол ниитилелдің чамдык секциялары болдунуп ажылын бот инициативтиг, чогаадыкчы ёзу-биле кылбайн турар. Чижээ, көдээ ажыл-агый билиглериниң

(Төнчүзү 3-кү арында).

СЭКП Тыва обкомунуң II пленуму

(Эгези 2-ги арында).

(удуртукчузу эш Кызыл-оол) болгаш эртем-техниктиг (удуртукчузу эш Антышев) секцияларның чамдык кежигүннери лекциялар чогаадыр, номчуур ажылдарга шуут киришпейн турар.

Бо четпестерниң тыптып турар чылдагааны болза үүнүн-даа мурнунда политиктиг болгаш эртем билиглери нептередир ниитилелдин область салбырының баштаар черинин тода, оперативтиг ажылының сулазындан, база чамдык райкомнарның талазындан ол ниитилелдин район салбырын багай удуртуп турарындан хамаржыр.

Марксичи-ленинчи теория талазы-биле лекцияларны калбартып, лекцияның шынарын контрольдаар ажылды дынзытпышаан, ону дынакчыларның байдалынга таарыштыр темаларга ханы уткалыг, тода, чечен дылга номчуурун, лекцияның бүгү хевирлерин эн калбаа-биле ажыглаарын чедип алыры чугула. Обкомнуң, райкомнарның болгаш улуг-улуг партия организацияларының чанында лекторлар бөлүктерин чоокка уеде быжыглаары чугула.

СЭКП ТК-ның доктаалында парлалга пропагандазын хөгжүдеринче онза кичээнгейни салган.

Бо чылдың баштайгы айларында «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннар СЭКП ТК-ның доктаалын күүседиринче күжениишкиннериң угландырбышаан, боттарының ажылында чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Ылангыя бүдүрүлгенин чаартыкчыларының, ажыл-агый болгаш культура тургузуунда социалистиг чаршыттың мурнакчыларының дугайында материалдарны парлап турары көвүдээн. Ол ышкаш радио дамчыдылгазының область редакциязының микрофонунга үлетпүрүүн болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының, партия, совет, профөвилел, комсомол ажылдакчыларының, бүдүрүлге, хөй-ниити организацияларының удуртукчуларының үүве чугаалап турары көвүдээн.

Ындыг болза-даа область солуннарының, радио дамчыдылгазының ажылдарында четпестер ам-даа хөй. Ылаңгыя бүдүрүлгенин мурнакчыларының дуржулгаларын пропагандалары, мурнакчыларның солуннарга, радио дамчыдылгазынга боттарының дуржулгаларын, коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының болгаш ударниктериниң шимчээшкинин, үлетпүр болгаш колхоз бүдүрүлгезинге херээженнериң ролунуң дугайын, аныяктарның амыдырал болгаш ажылының дугайында айтырыглар кошкак чыруттынып турар. Солуннарның база радио дамчыдылгазының дыка хөй материалдары чангыс аай хевирлиг болуп, тоді, чидиг эвес дылда чыруттынып турар.

Сөөлгү үеларде хана солуннарның, агитхуудустарның, «Крокодилдерниң» идейлиг утказы болгаш даштыкы хевирлери элээн экижип, политмассалыг, кижизидилгелиг чаартылгаларын, Совет Тываның ажылчы чоннарының эрес-шудургу ажыл-ижин, партияның болгаш чазактың хүн бүрүүнүн дузазын ам-даа долу көргүзүп шыдавайн турар.

Совет чогаалчыларның тыва салбыры сөөлгү чылдарда түс черниң чогаалчыларының 26 номнарын үндүрген. Чогаалчылар эштер С. К. Токанын, О. Х. Сэган-оолдуң, С. А. Сарыг-оолдуң болгаш өске-даа чамдык чогаалчыларның чогаалдары номчукчуларның бедик үнелээшкинин алган. Ынчалза-даа элээн хөй рассказтар, очерктер болгаш шулуктер амгы чаа үе-биле харылзаа чок, уран-чечен деңнели чавыс болуп турар.

Областың эртем-шинчилел институту 1960 чылда политиктиг болгаш эртем билиглер пропагандазынга бодунун киржилгезин дынзыткан болгаш элээн каш конференцияларны, тематиктиг кежээлерни эрттирбишаан, парлалгага эртемнер демдеглелиниң VIII үндүрүлгезин дужаган. Тус чурттун чурттакчыларының иштинден эртем ажылдакчыларының кадрларын белеткээр талазы-биле биче эвес ажылды кылган. Ынчалза-даа институттуң ажылында четпестер ам-даа бар. Чамдык чугула айтырыглар шинчилээр талазы-биле ажылдарны теоретиктиг ханы түннелдерни кылбайн, кыдыра чорудуп турар, идеологтуг ажылдарны чорударынга дузалажып турары кошкак.

СЭКП ТК партийжи пропаганданы улуртурун дыка экижидерин, ажылчы чоннарны коммунистиг ёзуга кижизидерин партийжи-политиктиг ажылдарның төвүнге тургузарын партия комитеттеринге, партияның эге организацияларынга хүлээткен.

Бис бодувустуң практиктиг ажылывыска пропаганданың дээштиг болуру дээш, бүдүрүлгелерге ол тодаргай түннелдерлиг болзун дээш демисежир ужурлуг бис. Бистиң бүгү аас болгаш парлалга пропагандавысы чедиишкиннер боттандырарынче, колхозтар, совхозтар, үлетпүр бүдүрүлге черлер бүрүзү болгаш область алган социалистиг хүлээлгезин күүседиринче массаны мобилизастаарынга дузалаар ужурлуг. Бистиң пропагандавысты улам калбартыр, ону ажылышчы бүрүзүнге чедирери эргежок чугула.

Партия организацияларының эргезинде хөй санныг пропагандистер болгаш агитаторлар ажылдап турар. Олар ам үеде ССРЭ-ниң Дээди Советиниң V сессиязының шиитпирлерин, эш Н. С. Хрущевтуң АКШ-ка, Францияга болгаш Азия чурттарынга чорааны төөгүлүг аян-чоруунуң дугайын, бистиң партияның иштики болгаш даштыкы политиказын массага тайылбырлаарының хүндүлүг болгаш харыысалгалыг ажылын чорудуп турар.

* * *

Эш Менделеевиниң илеткелиниң талазы-биле санал шүгүмүүлеадер эгелээн.

Каа-Хем районнуң ажылчы чоннары ССРЭ-ниң Дээди Советиниң бешки сессиязының шиитпирлерин улуг көдүрүүшүүн-биле уткаан дугайын СЭКП Каа-Хем райкомунуң секретары эш **Бавуу** бодунуң саналынга чугаалаан. Бистиң чуртувустуң эргечагыргазының дээди органының хүлээп алган төөгүлүг шиитпирлерин районнуң ажылчы чоннары чер бүрүзүнге митингилер, хуралдар-биле уткаан. Сессияның материалдарын кижи бүрүзүнге чедир таныштырар сорулга-биле амгы үеде агитаторлар тус-тус кижилер-биле база бөлүктеп беседаларны чорудуп турар.

Районга болуп эткен хуралдарга болгаш митингилерге ажылчы чоннар боттарының алган хүлээлгелеринге немей чаа хүлээлгелерни алганнар.

— Бистиң чуртувуска удур америк империалистерниң өнчүк-чөнгээлиг үүлгедиишкиннери каа-хемчилерниң килеңнээшкинин хайныктырган—деп эш Бавуу чугаалаан. Америк дайынзырактар боттарының кара сагыштыг, кем-бурулуг үүлгедиишкиннери дээш харыысалгадан чайлап шыдавас!

«Амгы үениң байдалдарында партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының соонда ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээш демиселче ажылчы чоннарны мобилизастаар херекке районнуң партия организациязы чамдык хемчегларни алганын ол чугаалаан. Бо чылдың бирги кварталында күүнеге эвт болгаш сүт садар талазы-биле хүлээлгелерин каа-хемчилер күүсеткен. Пропаганданы ажыл-агыйжы сорулгалар-биле сырый холбаштырар талазы-биле, ылаңгыя көдээ ажыл-агыйга мурнакчы дуржулганы нептередир талазы-биле районнуң партия, совет болгаш хөй-ниити организациялары чамдык хемчегларни алган. Хаван ажаакчыларының семинарын эрттирген. Аңаа хаваннарны бөлүктеп ажаар талазы-биле «Коммунизмче орук» колхозтуң хаван фермазының дуржулгазын танышкан. Ол ышкаш саанчыларның чөвүлел хуралынга инектерни баглавайн ажаарының талазы-биле Ленин аттыг колхозтуң дуржулгазын өөренген. Районнуң мурнакчы хаван ажаакчылары «Элегес» совхозунга экскурсиялап чораан. Бызаларны инектерге чагыштырып эмзирер арганы бүгү колхозтарында ажыглап турар. Бо чылын колхозтарның барык хөй кезии инектерни баглавайн ажаарынче шилчиир. Районда көскү агитацияны багай эвес тургускан. «Каа-хемчилер боттарының сөзүн тудуп шыдаар» деп эгелиг плакаттарда күүнеге көдээ ажыл-агый продуктулары садар талазы районнуң болгаш колхозтарының хүлээлгелерин улгаттыр парлаш район төвүнде болгаш колхозтарда аскан.

Барыын-Хемчиктиң партия организациязы партийжи-политиктиг ажылдың талазы-биле чамдык дуржулгаларны шингээдип алганын СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш **Очур-оол** чугаалаан.—Партийжи-политиктиг ажылды кайда эки тургускан болдур, ында ажыл-керектин байдалы эки чоруп турар дээрзин дуржулга көргүзүп турар. Бо талазы-биле маңаа мындыг чижекти көргүзүп болур. «Кызыл тараачын» колхоз барык бүгү көргүзүглер талазы-биле хожуудан турар. Оон-биле бир дөмей байдалдыг «Большевик» колхозта байдал сыр өске. Ол ажылагый районда бүгү көргүзүглер талазы-биле эки түннелди чедип ап турар. Ылаңгыя колхоз бирги кварталда сүт саалдазының болгаш тулуг талазы-биле планнарны күүсеткен. Ол чорук таварылга эвес дээрзин маңаа демдеглээр херек деп эш Очур-оол чугаалаан. Колхозта бүгү коммунистер партия өөредилгезинде хаара туттунган. Агитаторларны тус-тус бажыннарда база хойжуларның коданнарында быжыглаан. Колхоз төвүнге неделя санында-ла суббота хүнде лекция номчууру чаңчыл болган. Лекция доозулган соонда концерт, кино көргүзерин азы массалыг оюннарны организастап турар. Ында көскү агитацияны эки тургускан. Ажылчы чоннарның хуралдарын доктаамал чорудуп турар.

Ындыг болза-даа партийжи пропагандада улуг четпестер бар. Тывада эн улуг бүдүрүлге черлериниң бирээзи болур «Тыва даг дүгү» комбинатта ажылчыннар ортузунда политик массалыг ажылды онза багай тургускан. Комбинаттың удуртур ажылдакчылары эштер Серов болгаш Тамдың-оол олар боттары безин арагалап турар. Ажылчыннар ортузунда күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак, арагалаар болгаш прогулдаар таварылгалар хөй. Партия чырыдыышкынының четкизинге четчелээшкинни бодамча чок кылганывыстан парлалга ажылчы чоннарының эрес-шудургу ажыл-ижин, партияның болгаш чазактың хүн бүрүүнүн дузазын ам-даа долу көргүзүп шыдавайн турар.

Областың ном үндүрер черинин ажылы чүгээржээн, ынчалза-даа ажылды үзүмдыктырар, саададыр чоруктар барындан чамдык номнар парлаттынып үнүп чадап турда-ла эргижирей бээр чорук бар болуп, чонга хереглели бичиилей бээр.

Бистиң областа 117 культура бажыннары, клубтар болгаш кызыл өглер, 280 библиотекалар, 150 ажыг кино установкалары бар, олар болза үлетпүрүүн болгаш көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң ортузунга культура-массалыг, кижизидилгелиг ажылды чорударынга партия организацияларынга улуг дузаны чедирип турар. Ынчангаш культура-чырыдыышкын албан черлерин партия райкомнарының, партия организацияларының талазындан үүн бүрүүнүн удуртулгазын улам күштелдирип, ажылчы чонну коммунистиг ёзуга кижизидериниң чугула ажылынга оларны хаара тударын улам экижидери чугула.

Областың культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдарында чамдык түүгээр түннелдер бар болза-даа, клубтарның, библиотекаларның ажылында ам-даа улуг четпестер барын пленумга демдеглээн.

Бин-Хем болгаш Өвүр, Каа-Хем, Сүт-Хөл районнарның чамдык көдээ клубтары эрги бичин бажыннарда туруп турар, олар херек кырында ажылдавайн турар. Бин-Хем, Танды районнарда клубтар тудуунче, Улуг-Хем районда—клубтарны дериг-керекселдер-биле хандырарынче онза кошкак сагыш салып турар.

Партияның чамдык райкомнары, райкүүскомнар, культура эргелели чыл бүрүде болуп эртип турар боттывынгыр уран үүл көргүзүглерин чурттакчы чоннуң ортузунга культура-кижизидилгелиг ажылды калбартырынга четче ажыглавайн турар.

Бо чылдың июнь бирден июль 10-га чедир районнарның болгаш областың бот-тывынгыр уран үүлдериниң көргүзүглерин эрттирер болгай. Ону клубтарның ажылын экижидеринге долу ажыглаар ужурлуг. Ам үеде көргүзүгге белеткел ажылы кончуг сула чоруп турар. СЭКП райкомнары-даа, хоркому-даа ол айтырыгны боттарының хуралынга дыка озалдып чугаалажып көргеннер.

Областың хөгжүм-шин театры бодунуң репертуарын амгы үениң болгаш төөгүлүг революсчу темалыг чогаалдар-биле байытканнар. Оларның иштинде «Революцияның адыбиле», «Боолуг кижи», «Кремльдиң курантылары», «Оттуушкун»—оларны тургусканын чедиишкинниг болган деп санап болур.

Областың чурт шинчилел музейниң болгаш чурукчуларның ажылдарында чамдык түннелдер бар-даа болза, боттарының экспозициязында, чуруктарында Тываның социалистиг чаартылгаларын, Совет Тываның

Эш Менделеевиниң илеткелиниң талазы-биле санал шүгүмүүлеадер эгелээн.

Каа-Хем районнуң ажылчы чоннары ССРЭ-ниң Дээди Советиниң бешки сессиязының шиитпирлерин улуг көдүрүүшүүн-биле уткаан дугайын СЭКП Каа-Хем райкомунуң секретары эш **Бавуу** бодунуң саналынга чугаалаан. Бистиң чуртувустуң эргечагыргазының дээди органының хүлээп алган төөгүлүг шиитпирлерин районнуң ажылчы чоннары чер бүрүзүнге митингилер, хуралдар-биле уткаан. Сессияның материалдарын кижи бүрүзүнге чедир таныштырар сорулга-биле амгы үеде агитаторлар тус-тус кижилер-биле база бөлүктеп беседаларны чорудуп турар.

Районга болуп эткен хуралдарга болгаш митингилерге ажылчы чоннар боттарының алган хүлээлгелеринге немей чаа хүлээлгелерни алганнар.

— Бистиң чуртувуска удур америк империалистерниң өнчүк-чөнгээлиг үүлгедиишкиннери каа-хемчилерниң килеңнээшкинин хайныктырган—деп эш Бавуу чугаалаан. Америк дайынзырактар боттарының кара сагыштыг, кем-бурулуг үүлгедиишкиннери дээш харыысалгадан чайлап шыдавас!

«Амгы үениң байдалдарында партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының соонда ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээш демиселче ажылчы чоннарны мобилизастаар херекке районнуң партия организациязы чамдык хемчегларни алганын ол чугаалаан. Бо чылдың бирги кварталында күүнеге эвт болгаш сүт садар талазы-биле хүлээлгелерин каа-хемчилер күүсеткен. Пропаганданы ажыл-агыйжы сорулгалар-биле сырый холбаштырар талазы-биле, ылаңгыя көдээ ажыл-агыйга мурнакчы дуржулганы нептередир талазы-биле районнуң партия, совет болгаш хөй-ниити организациялары чамдык хемчегларни алган. Хаван ажаакчыларының семинарын эрттирген. Аңаа хаваннарны бөлүктеп ажаар талазы-биле «Коммунизмче орук» колхозтуң хаван фермазының дуржулгазын танышкан. Ол ышкаш саанчыларның чөвүлел хуралынга инектерни баглавайн ажаарының талазы-биле Ленин аттыг колхозтуң дуржулгазын өөренген. Районнуң мурнакчы хаван ажаакчылары «Элегес» совхозунга экскурсиялап чораан. Бызаларны инектерге чагыштырып эмзирер арганы бүгү колхозтарында ажыглап турар. Бо чылын колхозтарның барык хөй кезии инектерни баглавайн ажаарынче шилчиир. Районда көскү агитацияны багай эвес тургускан. «Каа-хемчилер боттарының сөзүн тудуп шыдаар» деп эгелиг плакаттарда күүнеге көдээ ажыл-агый продуктулары садар талазы районнуң болгаш колхозтарының хүлээлгелерин улгаттыр парлаш район төвүнде болгаш колхозтарда аскан.

Барыын-Хемчиктиң партия организациязы партийжи-политиктиг ажылдың талазы-биле чамдык дуржулгаларны шингээдип алганын СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш **Очур-оол** чугаалаан.—Партийжи-политиктиг ажылды кайда эки тургускан болдур, ында ажыл-керектин байдалы эки чоруп турар дээрзин дуржулга көргүзүп турар. Бо талазы-биле маңаа мындыг чижекти көргүзүп болур. «Кызыл тараачын» колхоз барык бүгү көргүзүглер талазы-биле хожуудан турар. Оон-биле бир дөмей байдалдыг «Большевик» колхозта байдал сыр өске. Ол ажылагый районда бүгү көргүзүглер талазы-биле эки түннелди чедип ап турар. Ылаңгыя колхоз бирги кварталда сүт саалдазының болгаш тулуг талазы-биле планнарны күүсеткен. Ол чорук таварылга эвес дээрзин маңаа демдеглээр херек деп эш Очур-оол чугаалаан. Колхозта бүгү коммунистер партия өөредилгезинде хаара туттунган. Агитаторларны тус-тус бажыннарда база хойжуларның коданнарында быжыглаан. Колхоз төвүнге неделя санында-ла суббота хүнде лекция номчууру чаңчыл болган. Лекция доозулган соонда концерт, кино көргүзерин азы массалыг оюннарны организастап турар. Ында көскү агитацияны эки тургускан. Ажылчы чоннарның хуралдарын доктаамал чорудуп турар.

Ындыг болза-даа партийжи пропагандада улуг четпестер бар. Тывада эн улуг бүдүрүлге черлериниң бирээзи болур «Тыва даг дүгү» комбинатта ажылчыннар ортузунда политик массалыг ажылды онза багай тургускан. Комбинаттың удуртур ажылдакчылары эштер Серов болгаш Тамдың-оол олар боттары безин арагалап турар. Ажылчыннар ортузунда күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак, арагалаар болгаш прогулдаар таварылгалар хөй. Партия чырыдыышкынының четкизинге четчелээшкинни бодамча чок кылганывыстан парлалга ажылчы чоннарының эрес-шудургу ажыл-ижин, партияның болгаш чазактың хүн бүрүүнүн дузазын ам-даа долу көргүзүп шыдавайн турар.

Областың ном үндүрер черинин ажылы чүгээржээн, ынчалза-даа ажылды үзүмдыктырар, саададыр чоруктар барындан чамдык номнар парлаттынып үнүп чадап турда-ла эргижирей бээр чорук бар болуп, чонга хереглели бичиилей бээр.

Бистиң областа 117 культура бажыннары, клубтар болгаш кызыл өглер, 280 библиотекалар, 150 ажыг кино установкалары бар, олар болза үлетпүрүүн болгаш көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң ортузунга культура-массалыг, кижизидилгелиг ажылды чорударынга партия организацияларынга улуг дузаны чедирип турар. Ынчангаш культура-чырыдыышкын албан черлерин партия райкомнарының, партия организацияларының талазындан үүн бүрүүнүн удуртулгазын улам күштелдирип, ажылчы чонну коммунистиг ёзуга кижизидериниң чугула ажылынга оларны хаара тударын улам экижидери чугула.

Областың культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдарында чамдык түүгээр түннелдер бар болза-даа, клубтарның, библиотекаларның ажылында ам-даа улуг четпестер барын пленумга демдеглээн.

Бин-Хем болгаш Өвүр, Каа-Хем, Сүт-Хөл районнарның чамдык көдээ клубтары эрги бичин бажыннарда туруп турар, олар херек кырында ажылдавайн турар. Бин-Хем, Танды районнарда клубтар тудуунче, Улуг-Хем районда—клубтарны дериг-керекселдер-биле хандырарынче онза кошкак сагыш салып турар.

Партияның чамдык райкомнары, райкүүскомнар, культура эргелели чыл бүрүде болуп эртип турар боттывынгыр уран үүл көргүзүглерин чурттакчы чоннуң ортузунга культура-кижизидилгелиг ажылды калбартырынга четче ажыглавайн турар.

Бо чылдың июнь бирден июль 10-га чедир районнарның болгаш областың бот-тывынгыр уран үүлдериниң көргүзүглерин эрттирер болгай. Ону клубтарның ажылын экижидеринге долу ажыглаар ужурлуг. Ам үеде көргүзүгге белеткел ажылы кончуг сула чоруп турар. СЭКП райкомнары-даа, хоркому-даа ол айтырыгны боттарының хуралынга дыка озалдып чугаалажып көргеннер.

Областың хөгжүм-шин театры бодунуң репертуарын амгы үениң болгаш төөгүлүг революсчу темалыг чогаалдар-биле байытканнар. Оларның иштинде «Революцияның адыбиле», «Боолуг кижи», «Кремльдиң курантылары», «Оттуушкун»—оларны тургусканын чедиишкиннинг болган деп санап болур.

Областың чурт шинчилел музейниң болгаш чурукчуларның ажылдарында чамдык түннелдер бар-даа болза, боттарының экспозициязында, чуруктарында Тываның социалистиг чаартылгаларын, Совет Тываның

гула чанчылдарын колхозчуларның шингээдип алырынга чедир дыка хөй ажылдарны чорудар ужурлуг бис. Бо талазы-биле бистиң солуннарывыс сөөлгү уеде эвээш кичээнгей салып турарын демдеглээр херек деп эш Долчанмаа чугаалаан.

СЭКП хоркомунуң секретары эш **Киселевтуң** бодунуң саналынга чугаалаары болза:—СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаалын хоорайның бүгү партия организацияларынга чугаалажып көрген. Ук доктаал болза партия организацияларының идеологтуг ажылының программазы болган. Партияның практиктиг ажылдарынга партия активиниң калбак киржилгезин хандырар сорулга-биле 35 кижи составтыг комиссияны хоркомнуң пленумундан тургускан. Ажылдың ол чаа хевири бодунуң эки түннелин көргүскен.

Эткен 4 айларның дургузунда хоорайга дыка хөй политбөлгүмнерни, политшколаларны немей тургузуп, оларче партия кежигүннери эвестерни калбаа-биле хаара туттушаан, дээре пропагандистерни оларга томуйлаан. Иконников, Ладанова ышкаш дуржулгалыг болгаш кызымаккай пропагандистерниң саны эвээш эвес.

Оон-биле кады пропаганданың янзы-бүрү хевирлерин ажыглаары, дынакчыларга таарыштыр темаларны шилип ап турары өскижээн. Хоорай агитаторларының школазын тургускан. Ону чыл төнчүзүнге чедир 500—600 кижи өөренип доозар. Тус-тус кижилер-биле ажылдаарынга эц дээре атеисчи агитаторларны тургускан.

Хана солуннарның конкурузун эрттиргени оларның утказын, даштыкы хевирин, дээштиин дыка экижитпишаан, хөй-ниитиниң аңаа киржилгезин калбарткан.

Пропаганда болгаш агитация ажылының экижээни-биле бүдүрүлге черлериниң кол нуруузу бо чылдың баштайгы айларында боттарының планныг оналгаларын багай эвес күүсеткеннер.

Ынчалза-даа пропаганда ажылында четпестер ам-даа хөй: кадрларның экономиктиг өөредилгезин организастааны сула, бот-өөредилгелиг-лерге чогуур кичээнгейни салбайн турар, агитпунктуларның доктаамал ажылдаары чедип алдынмаан. Интеллигенция ортузунга ажыл ам-даа сула, а ол ышкаш чогаадыкчы организацияларның ажылының иштинче кирбейн турарывысты шүгүмчүлеп чугаалаар апаар деп, эш Киселев чугаалаан.

СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш **Попов** бодунуң саналынга бистиң чуртка коммунизм тургузуушкунун калбартып чорудуп турар амгы үеде партийжи пропаганданы коммунизм тургузуушкунунуң практиказы-биле, массаның чогаадыкчы ажылы-биле, амыдырал-биле шуут холбаштырар дугайында СЭКП ТК-ның Пленумунуң хүлээп алган доктаалы болза партияның идеологтуг ажылының программазы болган.

Пропаганданы амыдырал-биле холбаштырар талазы-биле ажылда улуг четпестер бисте ам-даа хөй.

Бистиң практиктиг ажылдарывыста үүгээр түннелдер бар болган. Чижээ, бо чылын тараа культуразын 108 мун ганы тараан, ол болза эткен чылгызындан 35 мун га хөй болган. Ынчалза-даа чер ажылының культуразы бисте ам-даа чавыс, агротехниканың чурумун үрээр чорук кайы хөй.

Ам күкурузаны—мал ажылының продуктулуун бедидериниң кол культуразын тарыырынче эгелеп киирер деп турар бис. Оон бедик дужүүн алырынга байдалды тургускан бис бе? Чок. Чер-черниң чемишчилгелерин, ылаңгыя күкуруза шөлүнге өдек төгер ажылды херекке албайн турар. Күкурузаны дөрбелчин уяланчак арга-биле олуртурун чедип алыр талазы-биле хемчег сула алдынып турар. Чаа-Хөл районунда дээди, ортумак эртемниг агрономнар, инженерлер безин чадаарда күкуруза олуртур машинаны безин боттары таарыштырып ап шыдавайн турары кончуг чөгенчиг.

Хөй чылдыг сигеннериң ажык-дузазы улуг, оон үрезиннери бисте бар. Ынчалза-даа ону ажыглаар талазы-биле сагыш салбайн турар.

Тывага суггарылга системазының ажык-дузазының улуу бүгүдеге билдингир, ынчалза-даа ону септээр талазы-биле ажылды тергиин багай организастап турар. Тараа суггарылгазынче чогуур кичээнгейни салбайн турар. Бисте чүге мындыг четпестер бар бооп турарыл? Партия райкомнары, райкүүскомнар, партия эге организациялары көдээ ажыл-агыйны сула удуртуп турарында. Бисте пропаганданың бүгү хевирлери—лекциялар, беседалар, илеткелдер, плакаттар, хана солуннар, «крокодилдер» бар. Ынчалза-даа оларның дээштиг чоруу сула.

Колхоз бүдүрүлгезинде улуг четпестерниң барын чамдык районнарның удуртукчулары биле-тура-ла хемчег албайн турар. Чижээ, Бин-Хемниң «Искра» колхозтуң аскыр хаваннары 5 чыл иштинде солуттунмаан. Оон чылдагааны-биле төрел ханнығлар аразында эдержилге кирип, шынары багай өлбезек төлдер тыптып турар. Бин-Хемниң «Хадың» колхозу хаваннарны туст-тус бөлүктеп, сула одарже үндүрүп, эки ажылды кылып турар. Ынчалза-даа кыс хаваннарга аскыр хаваннарны районнуң көдээ ажылагый инспекция чериниң шын эвес айтыышкыны-биле ангылап үскениннден оларның эдержилгези чорбайн турар. Ол дээрге шуут буруу херектир. «Элегес» совхозтуң директору эш Берсенев «совхоз бодунуң алган хүлээлгезин күүсетпес» деп дезорганизакчы медеглелди кылган. Ындыгларны шыңгыы буруу шавар херек.

Чамдык районнарның партия, совет ажылында удуртукчу эштер күрүнеңиң эрге-ажыындан хуунун хандырылгазын бедик көрүп, суттүн чүгле 50 хуузун күрүнеге саткаш, артканын кайы хамаан чок чарыгдап турар чоруун чөптүгүзүп көрүп турарлар. Бин-Хемниң трактористери сметанны аяк, мискалар-биле ижип турар хирезинде, күрүнеге садар сүдүнүң планын күүсетпейн турар.

Район төвүнге келген кижи ону көрүп чораан, район чүнү кылып турарын, кандыг сорулга салып алган ажылдап турарын билип аптар боор болгай, а бисте ындыг чүве чок, ол дээрге көскү агитацияның четпезин херечилеп турар. Материалдыг үүлдерни бүдүрүп турар кижилер айда, кварталда чогум үүү дээш демисежир ужурлугул деп чүвени билбейн турарлар.

Бүдүрүкчү күш-ажылдан дезип, оспаксыраар кижилерге чамдык районнар таарымчалыг байдалды тургузуп, харын-даа оларны камгалаар болгаш оларга дузалап турар. Чижээ, Танды районнуң Кызыл-Арыг суурда хөй-ниитиге дузалыг ажыл кылбас. тоорук, кат-чимис чыып садыгларр болгаш өске-даа чижеңе хевирлиг «ажылдар» биле амыдыраарлар бар. Оларның дугайында Танды райкүүском кандыг-даа хемчегни албайн, оларның-биле эптежип олурарлар. Хоорайларда, ылаңгыя Чадаанада хууда ажыл-агыйын калбартып турарлар хөй. Оларга Чадаана райкүүском, хоркүүском эң эки сиген шөлдерин, одарларны харын-даа чанында колхозка каражалыг кылдыр үзүп берип турар. Ындыг чорук Бай-Хаакта, Туранда, Шагаан-Арыгда база бар. Ол дээрге ниити чурумга шуут таарышпас чорук-тур. Бис «Кым ажылдавас болдур, ол чем чивес» деп принципти шыңгыы сагыыр ужурлуг бис. Чижеңе садыгжыларга, оорларга болгаш өске-даа төлеп чок чоруктар-биле кам-хайыра чок демисежир ужурлуг бис.

Пропаганданы амыдырал-биле, массаның чогаадыкчы ажылы-биле, коммунизм тургузуушкунунуң практиктиг сорулгалары-биле холбаштырар дээш СЭКП Төп Комитединиң Пленумунуң айтыышкынын партийжи пропаганданың үндезининге салгаш, чедиі чылдың ийиги чылында бистин мурнувуста тургустунган сорулгаларны күүседиринче ажыл-ишчилерни мобилизастаар ужурлуг бис деп эш Попов чугаалаан.

Партияның Өвүр райкомунуң секретары эш **Анай-оол** бодунуң саналынга СЭКП ТК-ның доктаалын күүсетпишаан, Өвүрнүң партия организациязы партийжи пропаганданың ажылында чедип алдынган түннелдерни чугаалаан, көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң мурнакчы дуржулгазын нептередиринче улуг кичээнгейни салып турарын чугаалаан. Рязаньчыларның дуржулгазын ажыглаар сорулга-биле шилчиир кызыл туктарны, вымпельдерни малчыннарның аразынга тургузуп, социалистиг чаршыттың түннелдерин айлап үндүрүп турары эки түннелдерни берип турар.

Оон-биле кады Өвүр районнуң ажылчы чоннарының чагыткан солуннарын, журналдарын областың

харылзаа эргелели (начальниги эш Тавринович) дыка озалдадып чедирип турар, чамдык номерлерни шуут бербейн турар таварылгалар бар. Ол ышкаш культура бараннарын облпотребсоюз Өвүрже октавайн турар. Кинону өй-шаанда бербейн турар. Өвүржүлер чеди чылдың ийиги чылында алган хүлээлгезин чогуур «Үүнде күүседип шыдаар дээрзинге чигзиниг чок деп эш Анай-оол чугаалаан.

«Амгы үениң байдалдарында партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырбышаан, районда партийжи пропагандада болгаш агитация ажылдарында чамдык эки түннелдер чедип алдынган. Келир өөредилге чылында кадрларның экономиктиг өөредилгезинге, агар-политика бөлүгүнерин калбартырынче кол кичээнгейни салыр деп бодап турар бис—чүге дээрге агар политика бөлүгүнеринге партияның, чазактың чаа-чаа директивалары, иштики болгаш даштыкы политиканың айтырыглары ханы өөренир арга бар болуп турар—деп СЭКП Улуг-Хем райкомунун секретары эш **Машпаадай** чугаалаан.

Пропаганда болгаш агитация ажылын улам күштелдиринге база херек, ындыг базалар болза агитпунктулар, культура-чырыдыышкын албан черлери болур. Ынчангаш оларның ажылын экижидеринче кичээнгейни салыры чугула деп партияның Улуг-Хем райкомунуң секретары эш Машпаадай бодунуң саналынга чугаалаан.

Партияның Тес-Хем райкомунуң секретары эш **Ламажаптың** чугаалаары болза, эш Н. С. Хрущевтуң ССРЭ-ниң Дээди Советиниң бешки сессиязынга чугаазын, Дээди Советтиң сессиязының шиитпирлерин тес-хемчилер изиг өөрүшкү, патриоттуг көдүрүүшкүн-биле хүлээп ап турар болгаш америк империалистерниң өнчүк-чөнгээлиг үүлгедиинге холбаштыр дөрт күрүнелерниң баштыңнарының Парижке болган баштайгы чөвүлел хуралынга Совет чазактың баштынчызының кылган медеглелин чөптүгүзүүп көрбүшаан, сагышсеткилиниң ханызындан деткип турар. Оон-биле кады Тес-хемчилер митингилерге, хуралдарга чеди чылдың ийиги чылында бедиткен хүлээлгелерни ап турар деп, СЭКП Тес-Хем райкомунуң секретары эш Ламажап чугаалаан.

«Амгы үениң байдалдарында партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүсетпишаан, Тес-Хемниң партия организациязы элээн ажылдарны кылган. Ынчалза-даа политмассалыг ажылда, ылаңгыя марксизм-ленинизмниң өөредиин пропагандалаарының талазы-биле улуг четпестер ам-даа барын, культура-чырыдыышкын албан черлерин удуртуп турарында четпестерниң барын, бот-тывынгыр уран-үүлүүн көргүзүүнге районда белеткел сула чоруп турарын, көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының дуржулгазын тарадып нептередири ам-даа чавыс деңнелде чоруп турарын чугаалавышаан, бо четпестерни дарый чок кылып, партийжи пропаганданы амгы үениң негелдезинин деңнелинге көдүрер дээш Тес-Хемниң партия организациязы шудургу ажылдаарын эш Ламажап бүдүреткен.

Пленумга Күрүнеңиң айыл чок чоруунун Комитединиң областа эргелелиниң начальниги эш **Волосников**, Облкүүскомнуң иштики херектер эргелелиниң начальниги эш **Артас**, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары эш **Сиринсо**, РСФСР-ниң политиктиг болгаш эртем билиглер нептередир ниитилелиниң область салбырының секретары эш **Михайлов**, СЭКП-ниң Чаа-Хөл райкомунуң секретары эш **Бегзи** олар санал бергеннер.

Чугаалашкан айтырыглар талазы-биле шиитпирни Пленум хүлээп алган.

БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕ

Өвүр районнуң Торгалыг көдээ ажыл-агый артелиниң хойнузу, Далай-оол он чыл иштинде мал кадарып, бо аразында колхозунга 3000 ажыг баш аныяк хойларны өстүрүп берген. Дүк бүдүрериниң талазы-биле багай эвес көргүзүглерни чедип ап келген.

СЭКП-ниң XXI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, 1960 чылда мал ажылынга бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш социалистиг чаршыттың тодаргай хүлээлгелерин Далай-оол алган ажылдап турар.

1960 чылда төрүүр 468 баш хойдан 800 хураганны, хой бүрүзүнден 3,6 кг дүктү алырын азы ниитизи-биле 1684 кг-ны кыргып, колхозунга 60 мун 624 рубльдиң орулгазын киирер сорулга салган. Далай-оолдуң хойларының шуптузу хураганнапкан, чаш төлү бүрүн эки доругуп турар. Дуржулгалыг малчын ийиги оолдаашкынга белеткенип, төрүүр хойларын эдержилгеге киирген.

— Малдың баш санын өстүрериниге, оон продуктулуг чоруун бедидериниге, малдың ажаалда-тежээлгезинден хамаржыр, ынчангаш, чайгы-даа ыышкы-даа үеларде одарларны, суггатты шын таарыштырып, немелде чемнерни берип турар мен—деп, Далай-оол чугаалап олурар. Чылдың берге үезинде бир хойга хонун иштинде 1,5 кг сигенни, 200 грамм суланы, 1,5 кг силосту доктаамал берип турар. Ынчангаш, Далай-оолдуң хою ыштан хүр ажар.

Т. ДАМАЖЫН.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының медальдарын — англи эртемденнерге тызыскан

ЛОНДОН. (СЭТА). Гениалдыг англи эртемден Чарлз Дарвинниң төрүттүнген хүнүнден бәәр 150 чыл болганын демдеглээри-биле ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының медальдарын англи эртемденнерге ССРЭ-ниң Великобританияда элчин черинге чалап тывыскан.

Медальдарны Дарвинниң төрел салгалдары — хаан ниитилелиниң (Англияның эртемнер академиязы) кежигүнү сэр Чарлз Дарвинге, эртемденнер У. Р. Дарвинге, Бернард Дарвинге, хаан ниитилелиниң кежигүннери Джулиан Хакслиге, К. Ф. Пэнтинге, Дж. Берналга, Эдинбург университединиң ректору Д. Мартинге, Лондоннуң геологтар ниитилелиниң президентизи Л. Гаррисон-Мэтьюзка, хаанның географтыг ниитилелиниң президентизи сэр Дж. Маршалл-Корнуэллге, кезер эмчилер ниитилелиниң президентизи сэр Дж. Питтерсон-Росска болгаш өскелерге-даа тывыскылаан.

Медаль алганнарның мурнундан Дж. Хаксли ССРЭ-ниң Эртемнер академиязынга өөрүп четтиргенин илереткеш, ол шанналды эң улуг алдар деп көрүп турарын чугаалаан.

Медальдарны тывысканының соонда хүлээп алышкын болган.

Тайбың күштериниң тиилээри чайлаш чок

Дөрт күрүнелериниң чазактар баштынгарының чөвүлел хуралынга шаптык каткан АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң дайынзырак агрессчи политиказын тайбыңга ынакшылдыг бүгү кижилер килеңнээшкиннинг буруу шаап, Н. С. Хрущевтуң Парижке болгаш Берлинге кылган чугааларында Совет чазактың туружун чангыс үн-биле деткип турар.

АКШ-тың Совет Эвилелинге хамаарыштыр чорудуп турар агрессчи болгаш дайынзырак үүлгедиглеринге удурланыышкынның чыскаалдары улусчу Кыдатта үргүлчүлевишаан. Митингилер болгаш чыскаалдар улам-на калбарып турар. Сөөлгү каш хүннерниң дургузунда ук митингилерге болгаш чыскаалдарга 30 миллион ажыг кижи киришкен. Май 22-де Шанхайга 3 миллион ажыг кижи киржикчилиг митинги Совет Эвилелиниң шынныг демиселин детхээн. Кыдаттың Компартиязының Шанхай хоорай комитединиң секретары Чэнь Пи-сян ук митингиге чүве чугаалаан, Совет Эвилелинге удур ажык агрессияны кылган болгаш дөрт күрүнелериниң чөвүлел хуралын сагыштыы-биле үскен америк империализмниң дерзии үүлгедиин шынгыы буруу шапкан. Дөрт күрүнелер баштынгарының чөвүлел хуралынга хамаарыштыр Совет Эвилелинин өөлеп турар туружун болгаш АКШ-тың агрессиязынга база дерзии үүлгедиглеринге удур Совет Эвилелинин шынныг демиселин кыдат улус долузу-биле деткип турарын ол мөгеглээн.

Америк чазакта соок дайынның талалакчылары болгаш Пентагоннуң генералдары база катап хөделип эгелээн-дир деп «Трибуна люду» дээр польша солун демдеглеп турар. Улустар аразының душкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче, маргылдаалыг бүгү айтырыгларны тайбың арга-биле шиитпирлээринче, тайбынны быжыглаарынче угланган Совет чазактың чайгылыш чок быжыг политиказын, эш Н. С. Хрущевтуң могаг чок ажыл-чорудулгазын шыйып демдеглевишаан, ук солунну бижип турары болза:

Тайбынче чүткүлдү удуртулга болдургаш, бүгү бергелерге чөрүштүр, Совет чазактың чорудуп турары шөлээн болгаш чайгылыш чок политиказы ССРЭ-ниң болгаш бүгү социалистиг лагерьнин күчүзүн херечилеп турар. Ол ышкаш ол политика дээрге эрте-даа, орай-даа болза тайбың кожа-хелбээ чурттаары дээш, улустар аразының душкүүрлүг чоруун ылап чавырылдырары дээш демисежип турар күштер ыяап-ла тиилээр деп чүвениң херечизи-дир.

Совет чазактың тайбыңга ынакшылдыг политиказынга эп-сеткил каттыжыышкынын ажылчы чоннар илередип турар дээрзиниң дугайын «Зери и популлит», «Башкими», болгаш «Люфтетари» деп албани солуннар боттарының мурнуку чүүлдеринде айтып турар. «Зери и популлит» солун «Совет Эвилелиниң шын принципиалдыг политиказы тайбыңга ынакшылдыг улустарның сонуургалынга дүгжүп турар» деп мурнуку чүүлүнде Н. С. Хрущев тайбының хөрээн, кожа-хелбээ догуннаарының ленинчи политиказын, социалистиг чурттарның дээп болбас болгаш тускай эргезин болур чогууру-биле маадырлыг камгалап, америк чагырыкчы бөлүктериниң агрессчи, халдакчы болгаш арын чагган политиказын сойгалап илереткен деп демдеглээн. Бедик деңнелге чөвүлел хуралды үскени дээш харыысалганы вашингтончу дайынзырактар чүүктээр ужурлуг деп ол, бүгү делегейге тодаргай илереткен. Парижке болган ужуражыышкыннар чедимчелиг түннелдерлиг болзун дээш Совет Эвилели болдунар-ла аргаларны ажыглаан деп ук солун айткан.

Быжыг тайбынны хандырарынга болгаш камгалаарынга Совет Эвилелиниң кылганы база ам-даа болза чорудуп турар күженишкиннери дээш албани улус болгаш ооң чазаа, бүгү-ле тайбыңга ынакшылдыг улустар-биле кады кызыгаар чок өөрүп четтиргенин илередип турар деп чүүлде айыткан.

Улустар аразының душкүүрлүг чоруун чавырылдырарын күзевейн, айыылзыныышкынны болгаш мөгүденчиг чорукту делегейге үндүрүп, ооң-биле тайбыңга кыжаныгны тургузуп турар Каттышкан Штаттарның үүлгедиглерин бистер буруу шаап тур бис. Каттышкан Штаттарның агрессчи үүлгедиглерин сойгалаан Совет Эвилелиниң туружунга бис чүүлдүгзүнүп тур бис деп Шенеберг дээр барыын-берлин районда Барыын Германияның профэвилел каттыжылгазының кежигүннериниң болгаш активчилериниң, ажылчынарының 250 кижи киржикчилиг конференциязынга хүлээп алган мөгеглелинде демдеглээн.

Бедик деңнелге чөвүлел хуралды үскен АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң үүлгедиглеринге удурланганының массалыг митингизи Римге болган. Митингиниң болуп эрткени «Адриано» театрның залынга демократтыг хөй-ниити организациялары-ның төлөлекчилери, тайбың шимчәешкининиң активчилери, итали найысылалдың ажылчы чоннары дола берген.

Бодунуң базаларын Америк дайынзырактарга агрессчи сорулгаларга ажыгладыры-биле берип турар, оларның дузалакчыларының үүлгедиглериниң дугайын аңаа чүве чугаалааннар илередирге, митингинин киржикчилери оларның киленин изии-биле деткип турган. «Дайын кыпсыкчыларын болгаш оларның дузалакчыларын шынгыы шиидер!», «Италияга америк базалар турбазын!», «Тайбың делгерезин!» дээн кыйгылар чаңгыланып турган.

(СЭТА).

Америкының Каттышкан Штаттары Вудридж. «Куртисс-Райт» компаниянның заводунуң чанында ажыл сокса ткан ажылчыннар. Фото Ассошиэйтед Преститии.

Совет делгелге ажыттынган

БЕЙРУТ. (СЭТА). Майның 23-те Бейрут хоорайның Юнеско ордузунга «Атомну тайбың сорулгаларга» деп совет делгелгени ажыдарын байырлаан. Ол делгелгени Ливанның чыдыышкын министри Джаран Нахас ажыткан. Министрлер, ливан хөй-ниитинин телээлекчилери, даштыкы дипломаттар ажыдыышкынга киришкеннер.

СӨӨЛГҮ КОҢГА ХАПКАН...

Эртенгинин 10 шак турда Кызылдың № 2 школазының Ленин кудумчузунче талазында асфальтылыг шөлге ак-ак фартуктарлыг бир аай кеттингилээн уруглар, оолдар «Школа вальзы» деп танцыны ойнаан турлар.

Ээзун-суук, кара чаштыг онгу классчы мөөн айтырыымга:

— 1950—1951 өөредилге чылында Сирги классчылар турдувус, ам онгу классчылар апарган бис. Бөгүн школавыска эң сөөлгү хүн кичээлдээр бис. Ооц соонда күрүне экзамени, амыдыралче орук... деп чорда-ла музыка соксай хона берген, оон өөреникчилер класстар аайы-биле чыскаалыпты. Школаның болгаш пионер организациязының туктарын база үндүрүп келген. **(Үстүнде чурукта).**

Школаның күш-культура башкызы К. Ханхалаев школа директору С. М. Ортун-оолга сөс берген.

— Эргим онгу классчылар! Силерни ёзулуг совет кижилер болзун дээш Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ада сагыш салыышкынны көргүзүп, силерни идик-хеп, аъш-чем-биле халаска хандырып турар. 10 чылдың иштинде эртемнерниң үндезинерин шиңгээдип алдыңар. Силерниң мурнуларда улуг сорулга бар. Күрүне экзаменнерин чедишкинниг дужаарыңарны күзедим, уруглар!—деп ол чугаалаан.

Школаның орус дыл башкызы Наталья Константиновна Потылицина онгу классчылардан кымнарны күрүне экзаменинге киирген дээр дугайында башкылар чөвүлелиниң протоколун номчуй берди. Үр-даа болбаан. 10 «а», 10 «б» класстарның шупту 56 өөреникчилери күрүне экзаменин дужаар болган. Эр хейлер!

Кызылдың № 1 уруглар садының бичии уруглары онгу классчыларга байыр чедирери-биле чедип келгеннер.

— Экзаменнерни эки дужаңар!

—Бистер силер ышкаш, онгу классчылар апаарынга бүзүрелдиг бис — деп бичиилерниң чылыг сөстери дыңналып турду. Олар чечектерни болгаш боттарының чурааны чуруктарны онгу классчыларга тывысканнар.

— Бергелер таваржып турза-даа, ону ажып эртинер! Зоя Космодемьянская, Олег Кошевой, Александр Покрышкин, Иван Кожедуб школага тергиин өөренип чораннар. Кааада барзынарза, бодунарның школаларыы, башкыларынарны сактып чорунар—деп, башкы А. К. Кангарова чугаалаан.

10 «а» класстың доозуп үнүкчүлери Сергей Байыр, Каранмаа Кунгаа олар школаның башкыларынга өөрүп четтиргенин илереткен чылыг сөстерин чугаалааннар.

Ол аразында школаны мурнунда чылдарда доозуп үнген өөреникчилерден телеграмма келген деп медээ дыңналды.

— Доозукчуларга, башкыларга байыр чедирбишаан, моон соңгаар өөредилгеге, ажыл-ишке чедишкиннинг болурунарны күзедивис. Шагдыр, Анчымаа болгаш өскелер-даа ат салган-дыр деп математика башкызы Л. И. Серова номчуурга өөреникчилер болгаш башкылар диңмиттиг адыыр часкаашкыны-биле уткааннар.

Бирги класстың эң тергиин өөреникчизи Люба Санаа онгу классчыларның эң сөөлгү хүн кичээлдеп эгелээриниң коңгазын хапкан. Онгу классчылар, Сирги классчылар, № 1 уруглар садының бичии чаштары 10 «а» класска келгеш, олургулапканнар. Оларның аразынга солун беседа эгелээн.

Онгу классчылар Мария Салчак (солагай талазында) болгаш Каранмаа Кунгааның (оң талазында) бирги классчы Ойнаровага:

— Ам-даа 9 чыл болгаш онгу классчы апаар сен, ынчаарда улгады бәәр сен—деп чугаалап турган үеэинде тырттырган чурукту **(адаанда чурукта)** көрүнер.

Аас-кежиктиг амыдыралдың делгем оруу ажыттынган. Силерни чурттуг дээди өөредилге черлери, улус ажыл-агыйы манап турар. Барган-на черицерге улуг-улуг чедишкиннерлиг болурунарны бис база күзедивис, эргим, онгу классчылар!

А. АИР,
фотолар авторнуу.

Эчизинге чедир демисежир бис!

Ам бистиң Токиода кайгамчыктыг час. Япон вишня—сакура чечектелип турар, ынчалза-даа чаа чаш чечектер база чечектелип эгелээн. Аяс, чылыг хүннер келген. Карангыда-ла оттуп келир далай кавызының айланкуштары час дугайында кажарлаашкын чок, ынчалза-даа амыдырал өөрүшкүлүг ыытқыр ырын ырлажып турар.

Час кеззеде-ле келир үеге идегелдерни, дээре болгаш чырыткылыг чүүлдерни кижиге аккеп берип турар. Ынчалзажок бо чазын бистин төрээн чуртувустуң кырында кара булут—Японияның болгаш АКШ-тың аразында «айыыл чок чоруктун керээзи» диргелип келген.

Премьер-министр Киси январының ортан үезинде АКШ-ка чораан. Япон улустуң хөй нуруузунуң тура-соруун херекте албайн, калбак массаларның ажык удурланыышкыннарынче кичээнгей салбайн, ол керээге аңаа ол ат салган.

Керээге ат салгаш, Киси бистерни болдунган фактының мурнунга тургускан.

Ынчалза-даа япон улус демиселин үргүлчүлээн. Ындыг турбуже, чагырыкчы партия май 20-ниң дүнезинде чүдек-бужар керээни парламент дамчыштыр киирип келген. Май 20-де парламентиниң бүгү району бүзээлеткен лагерь байдалынга болу берген.

«Айыыл чок чоруктун керээзи чок болзун!», «Чүдек-бужар шиитпирни күш чок болдурар!», Американнар. Япониядан үнүп чорунар!», «Агрессияның болгаш дайынның оруунче чүүлдерни кижиге аккеп берип турар. Ынчалзажок бо чазын бистин төрээн чуртувустуң кырында кара булут—Японияның болгаш АКШ-тың аразында «айыыл чок чоруктун керээзи» диргелип келген.

Премьер-министр Киси январының ортан үезинде АКШ-ка чораан. Япон улустуң хөй нуруузунуң тура-соруун херекте албайн, калбак массаларның ажык удурланыышкыннарынче кичээнгей салбайн, ол керээге аңаа ол ат салган.

Керээге ат салгаш, Киси бистерни болдунган фактының мурнунга тургускан.

Ынчалза-даа япон улус демиселин үргүлчүлээн. Ындыг турбуже, чагырыкчы партия май 20-ниң дүнезинде чүдек-бужар керээни парламент дамчыштыр киирип келген. Май 20-де парламентиниң бүгү району бүзээлеткен лагерь байдалынга болу берген.

«Айыыл чок чоруктун керээзи» чаарты көөрүнге удур демиселдин Национал чөвүлелиниң сан-медээлерин ёзугаар алырга, керээни күштү болдуруп бадыларынга удурланган ажыл соксадыышкыннарынга болгаш митингилерге чаңгыс хүн дургузунда бешин 5 миллион чыгам кижи киришкен.

Чурттуң чагырыкчы бөлүктери АКШ-тың президентизи Эйзенхауэр Японияга келириниң мурнунда керээни бадылаан турарынче далашкан, улустуң тура-соруун дерзии дорамчылап, полицияның болгаш дээрбечаа гангстерлериниң дузазын ажыглай берген. Ынчалза-даа национализга удур политиказга улустуң удурланыышкынының чазак сый шаап шыдавас. Киси кабинедин дүжүрер дээш, парламентини тарадыр дээш, «кара керээни» күш чок болдурар дээш демиселче чаа-чаа күштер-биле кириштеринче Японияның ажылчы чоннарын депшилгелиг организациялар кыйгырып турар.

Ядынчыг керээге удур бистиң демиселивисти Киси ара доктаадып шыдаваан болгаш шыдавас-даа.

Бистер—тайбың талалакчылары хөй нуруу болуп турарывыс чугаажок. Бистиң төрээн чуртувустуң чазагай чоруун болгаш чечектелиишкинин күзеп турар бис, ынчангаш чуртту чепсегленишкинче болгаш дайынче чыгап турар кижилерге удур ооң нүүрүнде он беш чылдарын